

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

MÜZEHHER YAMAÇ*

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı sırasında imzalanan Sykes-Picot Anlaşması, Orta Doğu'da coğrafi, etnik ve kültürel özelliklerinden uzak yapay sınırlar çizdi. Savaşın ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Doğu'dan çekilmesi ve Türkiye'nin sınırlarının belirlenmesi, vatandaşlık ve mülkiyet sorunlarını gündeme getirdi. Bir yandan Suriye sınırında kalan Türkler, diğer yandan Türkiye'den göç eden Suriyeliler ve diğer vatandaşlar, Türkiye'de bıraktıkları mülklerle ilgili karşılıklı sorunlar yarattı. 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması bu sorunu çözmeye çalıştı. Anlaşmanın 13. maddesi, Türk-Suriye sınırının her iki tarafında mülk ve arazi sahibi olan kişilerin, Osmanlı döneminde sahip oldukları mülkiyet haklarını koruyacaklarını öngörüyordu. Bu kişiler, gümrük vergisi ödemedi arazilerini işleyebilecek ve hayvanlarını sınırdan geçirebileceklerdi. Ayrıca, hak sahiplerinin vatandaşı oldukları ülkede vergilerini ödeyecekleri de kararlaştırıldı. Lozan Antlaşması'nın "Haklar ve Menfaatler" başlıklı 65. maddesi, ülke sınırları dışındaki Türk vatandaşlarının ve Türkiye'deki yabancı uyrukluların mülkiyet haklarını güvence altına almayı amaçlıyordu. Daha sonra, Suriye ve Lübnan için Fransa ile imzalanan 1926 Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması'nın 3. ve 9. maddeleri, 27 Ekim 1932'de imzalanan Mülkiyet Anlaşması ve 30 Mayıs 1936 tarihli Ankara Anlaşması'nın

* Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Tekirdağ/TÜRKİYE, myamac@nku.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8587-330X

3. maddesi uyarınca soruna çözümler getirildi. Vatandaşlık konuları da 4 Temmuz 1938'de Ankara'da imzalanan protokol ile düzenlendi. 23 Haziran 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılması, Suriye ile diplomatik ilişkilerin bozulmasına ve ardından bölgeden Suriye'ye büyük bir göç dalgasına yol açmıştır. Türkiye-Suriye Anlaşması, Fransa ile diplomatik ilişkilerin iyileştirilmesi amacıyla 30 Mart 1940'ta imzalanmıştır. Bu anlaşmanın amacı, iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi, dostluk bağlarının güçlendirilmesi ve iyi komşuluk ilişkilerinin kurulmasıydı. Taraflar, vatandaşların mülkiyet haklarını tanımayı, etkilenen taraflar için karşılıklı çözümler bulmayı ve gerekirse yeni bir mülkiyet anlaşması imzalamayı taahhüt ettiler. Çalışmanın amacı, Türkiye ile Fransa arasında 30 Mart 1940 tarihinde imzalanan Türkiye-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması sürecinin Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivlerinde nasıl yansıtıldığını araştırmaktır. Çalışmanın odak noktası olan anlaşmaya giden süreçte çözüm arayışları, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivindeki belgeler ve ilgili literatür kaynakları kullanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fransa, Mülkiyet Sorunları, Suriye, Türkiye, Vatandaşlık Sorunları.

**NATIONALITY AND REAL ESTATE PROBLEMS WITHIN THE
FRAMEWORK OF THE TÜRKİYE-SYRIA FRIENDSHIP AND
GOOD NEIGHBORHOOD CONVENTION (MARCH 30, 1940)**

ABSTRACT

The Sykes-Picot Agreement, signed during World War I, established artificial borders in the Middle East, detached from geographical, ethnic, and cultural characteristics. Following the war, the Ottoman Empire's withdrawal from the Middle East and the demarcation of Türkiye's borders brought to the forefront issues of citizenship and property ownership. Turks residing on the Syrian border, on the one hand, and Syrians and other citizens emigrating from Türkiye, on the other, created mutual problems regarding the properties they left behind in Türkiye. The Ankara Agreement of October 20, 1921, attempted to resolve this issue. Article 13 of the agreement stipulated that individuals owning property and land on either side of the Turkish-Syrian border would retain the property rights they had enjoyed during the Ottoman era. These individuals would be able to cultivate their land and bring their livestock across the border without paying customs duties. It was also agreed that these beneficiaries would pay taxes in their country of citizenship. Article 65 of the Treaty of Lausanne, titled "Rights and Interests," aimed to safeguard the property rights of Turkish citizens living outside the country's borders and foreign nationals in Türkiye. Subsequently, solutions were provided to the problem in accordance with Articles 3 and 9 of the 1926 Treaty of Friendship and Good Neighborhood signed with France for Syria and Lebanon, the Property Agreement signed on October 27, 1932, and Article 3 of the Ankara Agreement of May 30, 1936. Citizenship issues were also regulated by a protocol signed in Ankara on July 4, 1938. The annexation of Hatay to Türkiye on June 23, 1939, led to the deterioration of diplomatic relations with Syria and a subsequent wave of migration from the region to Syria. The Turkey-Syria Agreement was signed with France on March 30, 1940, to improve diplomatic relations. The aim of this agreement was to develop diplomatic relations between the two countries, strengthen ties of friendship, and establish good neighborly relations. The parties committed to recognizing the property rights of citizens, finding mutual

solutions for the affected parties, and, if necessary, signing a new property agreement. The purpose of this study is to investigate how the Turkish-Syrian Friendship and Good Neighborhood Agreement, signed between Turkey and France on March 30, 1940, is reflected in the archives of the French Ministry of Foreign Affairs. The search for a solution in the process leading to the agreement, which is the focus of this study, is examined using documents from the Prime Ministry's Republic Archives and relevant literature sources.

Keywords: Citizenship Issues, France, Property Issues, Syria, Türkiye

GİRİŞ

Anadolu'daki Millî Mücadele hareketinin başarı kazanması, TBMM'nin Arap milliyetçileri ile kurmaya çalıştığı bağlantılar ve Yunan saldırısının Eylül 1921'de hezimetle sonuçlanması üzerine Fransa, Ankara hükûmeti ile uzlaşmak için bir yol aramaya başlamış ve bu sürecin sonunda Fransa ile Türkiye arasında 20 Ekim'de Ankara Anlaşması imzalanmıştır¹. Bu anlaşma ile Güney Cephesi'ndeki savaş durumu sona ermiş, büyük ölçüde Türkiye sınırını belirlenmiş ve Fransız kuvvetleri tamamen bu sınırın güneyine çekilmiştir. İskenderun (Hatay), her ne kadar Türkiye'nin sınırları içinde yer almasa da sağlanan özel statü, daha sonra İskenderun Sancağının ana vatana katılması sonucunu doğurmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'dan çekilmesi ile oluşturulan sınırlar bölgesel değerler ve bölge gerçeklerine uymaktan uzak olarak, dönemin sömürgeci güçlerinin çıkarlarına uyacak biçimde belirlenmiştir. Türkiye-Suriye sınırının bu doğrultuda belirlenmesi benzer kültür ve etnik dokuya sahip toplumu iki farklı ülkede bırakarak birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Yeni sınırlar bir zamanlar aynı devletin vatandaşı olan Türkler ve Suriyelilerin topraklarının sınırın diğer tarafında kalmasına neden olmuştur². İlk olarak uyruklu sorunlarını ortaya çıkarmış, ardından Türklerin Suriye tarafında kalan ve Suriyeliler ile Türkiye'den göç eden diğer vatandaşların Türkiye'de kalan mülkleri karşılıklı olarak sorunlar oluşturmuştur. Türkiye ve Suriye arasında iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek amacıyla, her iki ülke sınırları içinde kalan taşınmaz, hak ve menfaatlerinin korunması için birçok kez protokoller ve anlaşmalar imzalanmıştır³.

Çalışmanın bulguları kapsamında uyruklu ve emlak sorunları açısından; Türkiye ile Fransa arasında imzalanan 20 Ekim 1921 Ankara Anlaşması'ndan başlayarak, 30 Mart 1940 Türkiye-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi'ne kadar devam

1 Ömer Osman Umar, "Millî Mücadele Döneminde Atatürk'ün Ortadoğu Politikası", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.20, S.1, 2010, s. 448; David Fromkin, *Barişa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, Çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, İstanbul 2013, s. 340, 361; MAE, *Série E Levant 1918-1929 Turquie*, Vol.174, s.66-87; *Türk Diplomatik Arşivi, Diplomatik Arşiv Belgeleriyle 100. Yılında 1921 Ankara Anlaşması / Centenaire De L'Accord D'Angora (1921) Documents Des Archives Diplomatiques Françaises Et Turques, Ministère De L'Europe Et Des Affaires Étrangères / T.C. Dışişleri Bakanlığı*, Ankara, 2022, s. 90-98.

2 Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, ss.171,189.

3 İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, (1920-1945)*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2000, ss. 379, 531, 618.

eden sürecin daha iyi anlaşılması için, tarihsel arka planda yapılan anlaşmalar ile araştırmanın odağında bulunan sözleşmenin içeriği ve bu süreçteki gelişmeler ağırlıklı olarak Fransız Diplomatik Belgelerinde yer alan hükümler açısından incelenmektedir. Sözleşmenin yapıldığı tarihte Suriye Fransız mandası altında yönetildiğinden, ana aktörlerden birisi Fransa'dır ve bu nedenle ilgili belgeler Fransa Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde yer almıştır.

I. Türkiye- Suriye Uyruluk ve Emlak Sorunlarının Tarihsel Seyri

I.1. Ankara Anlaşması Çerçevesinde Uyruluk ve Emlak Sorunları

20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması'nda Suriye tarafında Türk toprakları, Türkiye tarafında da Suriyeli vatandaşların topraklarını işletim konusunda önlemler bulunmaktadır. Anlaşmanın sınır ötesi arazi tasarrufları konusunu düzenleyen 13. maddesine göre,

“yerleşik ya da yarı göçebe halktan 8. maddede belirlenen sınır çizgisinin her iki tarafında bulunan çayırlardan yararlanma ya da mülkiyet hakkına sahip olanlar, haklarını eskiden olduğu gibi kullanmayı sürdürecektir. Bunlar işletme ihtiyaçları için özgürce ve hiçbir gümrük vergisi ya da çayır için resim, ne de başka hiçbir ücret vermeden sınır çizgisinin bir yanından diğer yanına, hayvanlarını ve yavrularını, araç ve gereçlerini, tohumlarını ve ürünlerini götürebileceklerdir. Bunlara ilişkin vergi ve resimleri oturdukları ülkede ödemekle yükümlüdürler”⁴.

İlgili madde ile sınır ötesi arazi tasarrufları konusu da düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca Pasavan rejimi başlığıyla bu arazilerin durumları tanımlanmıştır. Türkiye’de ikamet edip Suriye’de arazisi olanlarla, Suriye’de oturup Türkiye’de arazisi olanların vergileri konusunda gereğinin yapılmasına karar verilmiştir⁵. “Türkiye ile Suriye arasındaki sınır genel olarak Ankara Anlaşması’nda belirlenmiş, sınırın ayrıntılarının tespiti için bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır”⁶. Bu süreçte Osmanlı Devleti’nden ayrılan Suriye’de bir milyon Türk, Türkiye’den ayrı kalmıştır. “Kuzey Suriye’nin en büyük şehri olan Halep’te 10 ilçenin 6’sında ve Lazkiye ili ve ilçelerinde yoğun Türkmen

4 Bige Yavuz, “1921 Tarihli Türk-Fransız Antlaşması’nın Hazırlık Aşamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C VIII, S 23, 1992, s.291.

5 Ömer Osman Umar, **Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1940)**, Orta Doğu Araştırmaları Yayınları, Elazığ, 2003, s. 281.

6 Müzehher Yamaç, “Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu (1918-1940)”, **Bellefen Dergisi**, C 82, S 295, Ankara 2018, s. 1158.

yerleşimi bulunmaktadır⁷. Suriye'deki toprak sahibi Türklerin toprakları ellerinden alınmıştır. “Uygulanan baskı ve asimilasyon sonucunda sosyal ve ekonomik yönden gelişmeleri önlenmiş, köy ve kasaba isimleri değiştirilip, Türkçe konuşma ve eğitim yasaklanmış, dergi ve gazetelere yayın yasağı getirilmiştir⁸. Suriye topraklarında kalan Türklere ait mal ve araziler, sorunlar yaşanmasına yol açmıştır.

Ankara Anlaşması sonrası Fransızlar Kilikya olarak adlandırılan Urfa, Maraş, Antep, Adana, Hatay ve son olarak Dört Yol'u boşaltarak bölgeden ayrıldılar⁹. Bu anlaşma imzalanır imzalanmaz Hristiyan halk tarif edilemez bir paniğe kapılmıştır. Bölgenin Fransız birlikleri tarafından boşaltılmasının ardından Türklerin intikam almasından korkuyorlardı. Fransız Hükûmeti daha sonra onlara güven vermek için elinden gelen her türlü önlemi aldı. 8 Kasım'da General Gouraud, halka Ankara Hükûmetinin onlara genel olarak Avrupa ülkelerindeki azınlıklara tanınan hakların aynılarını garanti ettiğini açıklayan ve onları evlerinde kalmaya çağıran bir bildiri yayınladı. Mustafa Kemal Paşa'nın bir bildirisine ise genel af vaadini doğruluyor, birlik çağrısı yapıyor ve devlet memurlarına ırk veya din ayrımı gözetmeksizin herkese eşit adalet sağlama emrini veriyordu. Son olarak Bay Franklin-Bouillon ve Fransız Konsolosu Bay Laporte, Türk yetkililerle birlikte, elde edilen garantilerin yeterliliği konusunda onları ikna etmek için Kilikya'nın farklı yerlerinde çeşitli Hristiyan toplulukların temsilcileriyle toplantılar düzenlediler¹⁰. Ancak her gün bin kişi kendi başına Mersin'den ayrılıyor ve Fransız yetkililer göçü yavaşlatma konusundaki acizliklerini şu sözlerle dile getiriyordu: “Bugüne kadar hiçbir şey bu göçü durduramadı, ne Fransız yetkililerin çoğalan sakinleşme davetleri ne de sınıra gelen milliyetçi yetkililerin kesin taahhütleri¹¹. Boşaltılan topraklardan başta Ermeniler olmak üzere 60 bin civarında

7 Abdülhalik Bakır, Süleyman Pekin, “Kuzey Suriye'deki Türkmen Yerleşimlerinin Çağdaş Tarihi ve Stratejik Altyapısı Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, C 123, S 242, Ankara 2019, s.92; Erdem Erciyes, **Ortadoğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri**, I Q Yayınları, İstanbul 2004, s. 62.

8 Fatih Kirişçiöğlü, “Suriye Türkleri”, **Avrasya Dosyası, Suriye Özel**, C II, S 3, İstanbul 1995, s.140.

9 (Edt.) Mustafa Göleç, Zeynep Kevser Şereföğlü, İlhami Danış, **Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi**, C 4, Türkiye Bilimler Akademisi, 2024, s. 29-225.

10 André Mandelstam, “La Société des Nations et les Puissances Devant Le Problème Arménien, L'accord Franco Turc d'Angora du 20 Octobre 1921 et L'exode des Arméniens de la Cilicie,” impesciptible.fr/mandelstam/c

11 Dzovinar Kévonian, **Réfugiés et Diplomatie Humanitaire, Les Acteurs Européens et la Scène Proche -Orientale Pendant L'entre -Deux-Guerres**, Éditions de la Sorbonne, Paris 2003, s.7 1-136.

Hristiyan bölgeden ayrılmaya başladı. Fransa'nın Suriye-Lübnan Yüksek Komiseri Robert de Caix, Fransız mandası altındaki bölgelerdeki mültecilerin kabulüyle ilgili olarak, Suriye'de mültecilere kalıcı barakalar verilmesinin hiçbir şekilde söz konusu olmadığını, yalnızca çadırlarda veya geçici barınaklarda barınma sağlanmasının söz konusu olduğunu açıkladı. Suriye ve Lübnan Devletleri'ne mülteci akını 1922 yılı boyunca sürekli olarak 1924'e kadar devam etti¹². Bu göç dalgası ardından emlak ve arazi sorunları çıkmaya başladı.

1.2. Lozan Konferansı'nda Uyrukluk ve Emlak Sorunları

Lozan Konferansı'nın toplandığı sırada Suriye sınırı konusu, henüz çözümlenememiştir. Konferans sırasında sınır konusu görüşülmüş sonunda Suriye sınırı ile ilgili hususlar Ankara Anlaşması'ndaki gibi 24 Temmuz 1923'te imzalanan anlaşma metnine dâhil edilmiş, Ankara Anlaşması'na atıfta bulunarak onaylanmıştır¹³. Lozan Antlaşması'nın Haklar ve Çıkarlar" başlıklı bölümünde yer alan 65. maddede "Türk uyrukların ülke sınırları dışındaki yabancı uyrukların ise Türkiye'deki mülkiyet hakları güvence altına alınmıştır"¹⁴. Aynı maddeye göre Lozan'ın yürürlüğe girdiği tarihte Türk egemenliği altında bulunup kimliği ortaya konulabilecek ve 29 Ekim 1914'te müttefiklerin uyruğu olan kimselere ait mallar, haklar ve çıkarlar hak sahiplerine geri verilecektir. Buna karşılık, Türk uyruklarının olup 29 Ekim 1914 günü Müttefik Devletlerin egemenliği ya da koruyuculuğu altında bulunan ya da Balkan Savaşları sonunda Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bugün söz konusu devletlerin egemenliği altında tutulan topraklar üzerinde kimliği belirlenebilecek mallar, haklar ve çıkarlar da buldukları durumda hak sahiplerine hemen geri verilecektir. Aynı muamele, söz konusu ülke üzerinde egemenliğini sürdüren bağıtlı devlet tarafından muamele görmüş olan taşınmaz mallara da uygulanacaktır. Bireyler arasındaki diğer tüm talepler yetkili yerel mahkemelere götürülecektir. Böylece, "Ankara Anlaşması'nın Türk ve Suriye vatandaşlarının diğer ülke sınırları içindeki mallarına ilişkin hükümleri

12 Thomas H. Greenshields, **The Settlement of Armenien Refugees in Syria and Lebanon, 1915-1939, Change and Development in the Middle East**, Edt. Clarke John, Bowen-Jones Howard, Routledge, London, 2013, s. 292-301.

13 Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı Tutanakları, Belgeler**, Takım II, C II, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1972, s. 72-73; **Traité de paix (Traité de Lausanne) 1923**; <https://jusmundi.com/fr/document/treaty/fr-traite-de-paix-traite-de-lausanne-1923-traite-de-paix-traite-de-lausanne-tuesday-24th-july-1923>

14 İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, (1920-1945)**, C I, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2000, s.116.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

Lozan Antlaşması ile teyit edilmiştir”¹⁵. Bu dönemde “Suriyelilerin Türkiye sınırında bulunan terkedilmiş mallarına Lozan Barış Antlaşması’nın yürürlüğe girmesine kadar Ankara Hükümeti tarafından el konulması kararı alınmıştır”¹⁶.

Milletler Cemiyeti tarafından, Eylül 1923’te Fransa’nın Suriye mandaterliği kabul edilmiştir. Fransa, mandaterliği kabul edilir edilmez, mandası altındaki bölgeyi; Suriye ve Lübnan olarak ikiye, Suriye’yi ise; Şam, Halep, Dürzi ve Nusayri¹⁷ devletleri olmak üzere dörde bölmüş ve özerk İskenderun Sancağını kurarak, Halep’e bağlamıştır. Bu süreçte Fransızlar bölgede yerel halkın kendisini yönetmesini engelleyecek şekilde Yüksek Komiserler ve danışmanları ağı ile kurdukları bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Fransa tarafından Ocak 1925’te Halep ve Şam devletleriyle özel konuma sahip İskenderun Sancağı birleştirilerek, başkenti Şam olan Suriye Devleti kurulmuştur. İskenderun Sancağında, Türkiye’nin Fransa ile imzaladığı Ankara Anlaşması’na uygun olarak özerk yönetim uygulanmıştır”¹⁸.

I.3. 1926 Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi ve Sonrasındaki Bağlıların Niteliği

Fransızların mandater yönetiminde Türkiye-Suriye sınırının saptanması 1939 yılına kadar süren uzun bir süreci kapsamıştır. 21 Ekim 1921 Ankara Anlaşması’nda Türkiye ile Suriye arasındaki sınırın ayrıntılarını saptamak için kurulan komisyonda çıkan tartışmalar yüzünden sorun çözülemeyince, Türk ve Fransız hükümetleri doğrudan diplomatik girişimlerde bulunarak, Ankara’da Tevfik Rüştü Aras ile Fransa Büyükelçisi Albert Sarraut arasında 18 Şubat 1926 tarihli “Türkiye-Fransa (Suriye ve Lübnan için) Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi”ni parafe etmiş ve bu sözleşme 30 Mayıs 1926 ‘da Türkiye adına Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) ile Suriye ve Lübnan’da Fransa’nın Yüksek Komiseri Henry de Jouvenel tarafından Ankara’da imzalanmıştır.¹⁹” Sözleşmenin imzalanması Türkiye ile İngiltere arasındaki Musul sorunu nedeniyle gecikmiş, bu nedenle Türkiye Büyük Millet Meclisinde 7 Haziran 1926’da onaylanmıştır. Anlaşma sadece sınır meselesinin değil Suriye ile iyi komşuluk ve Fransa ile dostluk ilişkilerinin gelişmesine imkân sağlayacağı beklentisine yol açmıştır. Sözleşme iki devlet arasında bazı sorunları çözmekle birlikte, yeni sorunlar ortaya

15 İsmet İnönü, **Hatıralar**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014, s. 117; Meray, **a.g.e.**, s.174.

16 **BCA**, KDB, FK: 030.18.1.2. Yer No:10.35.16, 20.07.1924.

17 Fransız Diplomatik Belgelerinde, État des Alaouites (Alevi Devleti) olarak yer almaktadır.

18 Serhan Ada, **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2005, s. 82.

19 **MAE**, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 468, s. 5.

çıkmakta gecikmemiş, ancak 1926 Sözleşmesi, Türkiye-Suriye sınırının kesin olarak belirlenmesi sürecini başlatmıştır. Sözleşmenin 1. maddesine göre; Türkiye Cumhuriyeti ile Osmanlı'dan ayrılmış olan Suriye ve Lübnan arasında her zaman dostane ilişkilerin olacağı ifade edilmiştir. Sözleşmenin 2. maddesine göre; Dostluk Antlaşması ile kurulan komisyonunun 1921 Anlaşması ile belirlenen sınırları denetlemesi öngörülmüştür. Sözleşmenin 3. maddesine göre; Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılıp Fransa Cumhuriyeti'nin mandası altında bulunan ülkelerin halkından olup, 18 yaşını aşmış ve Türkiye'de oturan kişiler sözleşmenin yürürlüğe konulması gününden başlayarak 6 ay içinde, o ülkelerin uyrukluğunu seçmek hakkına sahiptir. Sözleşme süresi içinde seçme haklarını kullanmış olanlar, onu izleyen 12 ay içinde, ikametlerini (konullarını) dışarı götürmek zorundadırlar. Kendileri, Türkiye'deki taşınmaz mallarını orada tutmakta serbest olacaklar ve her türlü taşınır mallarını birlikte götürebileceklerdir. Bu nedenle kendilerinden harç ya da resim alınmayacaktır²⁰.

Bu sözleşme uyarınca Suriye ve Lübnan'da yaşayan Türk tabiiyetindeki kişilerin ikametgâhlarının Türkiye'ye nakilleri konusunda; Lozan Barış Antlaşması'na göre verilen sürenin uzatılmasına karar verilmiştir²¹. Lehine oy kullandıkları ülkeye ikametgâhını nakledecek olanların, mal ve mülklerini 1 Eylül 1939'dan itibaren serbestçe tasarruf edebilmeleri için idari ve nizami tedbirler alınacaktır. Bu kişiler Türkiye, Suriye ve Lübnan'da kullanma hakkı olan paraları ile alınabilen taşınır ve taşınmaz mallarını belirtilen tarihten sonra tasarruf konusunda serbest olacaktır²². Sınırın her iki yanında 5 km'den az bir uzaklıkta oturan kişiler, bağlı buldukları nahiye müdürlüklerince verilmiş Pasavan adı verilen yıllık bir "Sınır Geçiş Belgesi"ni göstermek üzere, "ticaret ya da çiftçilik gereksinimleri için, sınırı serbestçe geçmek ve derinliği 5 km'yi aşmayacak bir alanda dolaşım hakkına sahip olacaktır"²³. Ancak Suriye hükûmeti tarafından Suriye'de taşınmaz malı bulunan Türk vatandaşlarının tasarruflarına yönelik kısıtlamalar getirilmesi üzerine "Türkiye tarafından 28.05.1927 tarih ve 1062 sayılı Bismisil Kanunu uyarınca Suriye uyrukluların Türkiye'de bulunan tüm taşınmazlarına el konulmuştur"²⁴.

20 **BCA**, KDB, FK: 030.18.1.2. Yer No:22.79.20,26.12.1926.

21 **BCA**, KDB, FK: 030.18.1.2. Yer No:24.31.13,18.05.1927.

22 **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre II, C 26, s. 184, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara, 1926, s. 184; **Resmî Gazete**, 24.08.1926.

23 Soysal, **a.g.e.**, s.296.

24 Nuray Ekşi, "Suriyeliler Türkiye'de Neden Taşınmaz İktisap Edemezler," **İstanbul Barosu Dergisi**, C 97, S 2, İstanbul 2023, s.19.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

1928 yılına gelindiğinde sınır sorunu çözülememiş ancak, “9 Haziran 1929 tarihinde Fransa ile imzalanan anlaşma ile sınır hattının her iki tarafında 10 km. karelik bir alan içinde toprak mahsulleri, hayvanlar, tohumlar, tarım aletleri ve araçların bir taraftan diğer tarafa geçebileceği kabul edilmiştir. Ardından Fransa ve Türkiye 22 Haziran 1929’da bir anlaşma ve 29 Haziran 1929’da Nusaybin ve Dicle arasında Türkiye-Suriye Sınır Protokolü imzalayarak sınırı geçen göçebe aşiretlerin kontrolü için bir sınır rejimi oluşturmuştur”²⁵. Bu protokolde Fransa, Türkiye’nin iddialarının dikkate alınmasına karar vermiştir. Ancak bu hattın tespiti uzun görüşmelerden sonra, 1930 yılında 3 Şubat tarihli “Türk-Fransız Dostluk, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması” ile mümkün olmuştur²⁶. Antlaşma hem dostluk ve tarafsızlık hem de uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümüne ilişkin, sınırın korunması, gözetimi, ihlal durumunda uygulanacak yaptırımları ve önlemleri içermekteydi. TBMM tarafından üç ay içinde onaylanmasına karşılık Fransa tarafından bu işlem üç yıldan fazla zaman sonra yapılmıştır²⁷. Ardından “Türkiye ve Fransa, Türkiye’deki Suriye toprakları ile Suriye’deki Türk topraklarının mülkiyet sorunlarını çözmek amacıyla 27 Ekim 1932 tarihinde ikinci bir anlaşma imzalamıştır”²⁸. Anlaşmayı Türk devleti adına Tevfik Rüştü (Aras), Fransa adına Louis Charles Pineton de Chambrun²⁹ imzalamışlardır. 11 Ocak 1933 tarihinde yürürlüğe giren anlaşmanın birinci bölümü Suriye ve Lübnan’daki Türk emlaki, ikinci bölümü Türkiye’deki Suriyelilerin emlaki ile ilgilidir.³⁰ Bu anlaşma “Türk optanlarının³¹ Suriye’deki arazilerini kendileri veya vekilleri vasıtasıyla işleyebilmelerine ve hazineye intikal etmiş olanlara ise hak sahibine iadesine imkân sağlanmıştır. Ancak, geçmişteki mülkiyet ilişkilerinden kaynaklanan vergi borçlarının

25 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 466, s.84.

26 Sohelia Mameli-Ghaderi, “Le Tracé de la Frontière Entre la Syrie et la Turquie 1921-1929,” *Études Moyen-Orientales*, 2002, /3, S 207, p.125-138. <https://shs.cairn.info/revue-guerres-mondiales-et-conflits-contemporains-2002-3-page-125?lang=fr>

27 Soysal, *a.g.e.*, s. 388.

28 Ek1. *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Ekim 1932.

29 Louis Charles Pineton de Chambrun, 1928-1933 yılları arasında Fransa’nın Türkiye Büyükelçisidir.

30 Bu antlaşmaya rağmen Türk vatandaşlarının Suriye ve Lübnan’da bulunan taşınmaz mallarına ilişkin sorunlar devam etmiştir. Emlak sorunları için kurulan komisyon taşınmaz ihtilafları konusunda bir sonuca varamadan çalışmaları sonlandırılmış ve Suriye tarafından Türk vatandaşlarının taşınmazlarına ilişkin sınırlandırmaların devam etmesi üzerine Türkiye tarafından 29 Ocak 1937 tarihinde tek taraflı olarak feshedilmiştir. Ekşi, *a.g.e.*, s.22.

31 Optan / Optant: ülke değiştirmelerde başka uyruklu seçme hakkını kullanan kişiye verilen ad.

tahsiline yönelik herhangi bir işlem yapılmayacaktır"³². 27 Ekim 1932'de Ankara'da imzalanan anlaşmanın süresi 12 Temmuz 1934 tarihinde ve 2565 sayılı kanun ile 6 ay, 11 Temmuz 1936 tarihinden itibaren üç ay daha uzatılmıştır³³.

Uzun yıllar Suriyelilerin bağımsızlık isteklerini zor kullanarak engelleyen Fransa, 1936 yılında Suriyelilerle bağımsızlık görüşmelerine başlamak zorunda kalmıştır. 9 Eylül 1936'da Suriye'deki manda rejimini sona erdiren ön anlaşma 3 yıl sonra Suriye'nin Milletler Cemiyetine üye olmasıyla yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma Sancağın statü sorununu tekrar ortaya çıkarmıştır. Fransa Suriye'de yaptığı düzenlemelerle İskenderun Sancağını Suriye'ye bağlamak istemesiyle, Türkiye ile karşı karşıya gelmiştir. Türkiye Lozan sonrası mevcut sorunlarını ülkeler arasındaki ikili anlaşmalarla, bölgedeki dengeleri gözetenek sağlamayı amaçladığından, bu çerçevede 29 Mayıs 1937 tarihinde Türkiye ve Fransa Dışişleri Bakanları Cenevre'de Sancak'ın toprak bütünlüğünü ve Türkiye-Suriye sınırlarını garanti altına alan iki başit imzalamışlardır. İlk antlaşma (Traité) Sancağın sınırlarını belirlerken, ikinci anlaşma (Accord), Sancak Statüsü ve Temel Yasası'nı düzenlemektedir. "Statü, Anayasa ve Sancak yasaları ile belirlenen haklara ve yükümlülöklere sahip Sancak yurttaşlığı, Suriye uyruklüğünü da kapsamaktadır"³⁴. Diğer yandan, "Temel Yasa yalnızca Sancağın iç örgütlenmesiyle ilgiliydi"³⁵. Aynı gün Türkiye'deki Fransa Büyökelçiliğı tarafından "Uyrukluk Seçme Hakkına İlişkin Mektup," Türkiye Dışişleri Bakanı'na gönderilmiştir³⁶. Statü ve Anayasa'nın 29 Kasım 1937 günü yürürlüğe girmesi öngörölmüştü. Seçim sürecinde ortaya çıkan zorluklar ve Fransa'nın Türkiye'ye danışmadan seçim yönetmeliğı hazırlayıp, yalnız bilgi edinilmek üzere iletilerek Cenevre'deki Konsey'e göndermesi üzerine Türk hükümetinin tek taraflı notası sonucu, uygulanması ertelenmiştir³⁷.

32 Ömer Osman Umar, **Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1940)**, Ortadoğı Araştırmaları Yayınları, Elazığ 2003, s.308.

33 Mehmet Gönlöbol, Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)**, Siyasal Kitapevi, Ankara 1993, s. 131.

34 **Société Des Nations, Recueil Des Textes Concernant Le Sandjak D'Alexandrette**, Genève, Le 21 Juin 1937, s. 13.

35 Yöcel Güçlü, **The Question of The Alexandretta, A Study In Turkish-French -Syrian Relations**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001, s.181.

36 İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, (1920-1945)**, C I, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2000, s. 578- 579.

37 Serhan Ada, **Türk- Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 120.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

Fransa, Türkiye ile arasındaki anlaşmazlığa son vermek amacıyla 3 Temmuz 1938 tarihinde Antakya’da Türk-Fransız Askeri Anlaşması’nı (Accord Général) ve 4 Temmuz 1938 tarihinde Ankara’da Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) ile Fransız Büyükelçisi Henri Ponsot arasında Dostluk, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması’nı (Traité) imzalamıştır. Antlaşmaya göre: İkametgâhlarını 15 Ocak 1939 gününden önce uyrukluğunu seçtikleri ülkeye geçirmezlerse, seçme haklarının kullanılmasının sağladığı çıkarları kesinlikle yitirecekler ve bir yandan Suriye ve Lübnan uyrukluğunu, öte yandan Türkiye uyrukluğunu kendiliğinden edineceklerdir. Bu kişiler Türkiye ya da Suriye ve Lübnan üzerinde sahip oldukları taşınmaz malları korumakta serbest olacaktır. Bunlar her türlü taşınır mallarını yanlarında götürebilecekler; bu nedenle kendilerine giriş ve çıkışları için hiçbir vergi ve resim yüklenmeyecektir. Ayrıca bu antlaşmanın 3 Şubat 1930 tarihli Türk-Fransız Dostluk, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması’nın yerini alması öngörülmektedir³⁸.

Bu tarihten sonra Türkiye ile Suriye arasındaki toprak anlaşmazlığı hız kazanmış, sonunda “23 Haziran 1939’da Türkiye ile Suriye Arasındaki Toprak Sorunlarının Kesin Çözümü Hakkında Antlaşma” imzalanmıştır³⁹. Türk-Fransız İttifak Beyannamesi 23 Haziran 1939’da Paris’te, Hatay’ın Türkiye’ye katılımını öngören “Türkiye ile Suriye Arasındaki Toprak Sorunlarının Kesin Çözümü Antlaşması” ise aynı gün Ankara’da imzalanmıştır⁴⁰. Antlaşmanın 1. maddesinde Türkiye’ye bırakılan toprakların sınırları ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Antlaşmanın vatandaşlıkla ilgili 2., 3., 4. ve 5. maddelerinde, bu topraklarda yaşayanların Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşı olacakları, ancak halihazırda yaşayanların isterlerse altı ay içinde Suriye ya da Lübnan vatandaşlığına geçmeye karar verebilecekleri, taşınırken gayrimenkullerini isterlerse tasfiye edebilecekleri, taşınır mallarını ise yanlarında götürebilecekleri hükmü yer almıştır. Antlaşmanın ekinde yer alan protokolde uluslararası hukuka uygun olarak Hatay’ın Türkiye’ye bağlanması ile, Türkiye tarafından Fransız uyruklu kişilere ait Hatay’daki taşınmazların bedeli ödenecektir⁴¹. Tüzel kişiler ise taşınabilir mallarını ve paralarını Hatay dışına serbestçe götürebileceklerdi. Antlaşmanın 4. maddesine

38 İsmail Soysal, “Hatay Sorunu ve Türk Fransız İlişkileri (1936-1939),” **Belleten Dergisi**, C XLIX, S 193, 1985, s. 95.

39 Müzehher Yamaç, Fransız Arşiv Belgeleri’nde 23 Haziran 1939 Tarihli Türk-Fransız Antlaşması, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 2019, 35 (1): 99, s. 219.

40 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 470, s. 83-86, 23 Haziran 1939.

41 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 471, s. 102, 24 Haziran 1939.

göre, Hatay'da oturup seçim haklarını Suriye ve Lübnan lehine kullanacak kişilerin taşınmazlarını tasfiye etme yükümlülüğü vardır. Satılan malların bedeli İskenderun'da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Şubesi bloke hesabında tutulacaktır. Meblağın transfer usulü Türk ve Fransız hükûmeti ile birlikte kararlaştırılmıştır. İlgili hesaptan Fransa sefaret ve konsolosluklarının masrafına tahsis edilmek üzere, meblağın adı geçen sefarete verilmesi ve Fransa Hükûmeti tarafından bu ödemelerin ilgililere ulaşmasının sağlanması için Fransa Sefareti ile karşılıklı mektuplar onaylanmıştır⁴².

Eylül 1938'de kurulan Hatay Devleti bir yıl kadar bağımsız kaldıktan sonra, "Türkiye ile Fransa arasında varılan antlaşmanın iki ülke meclisleri tarafından onayı beklenmeden, Hatay Meclisi 29 Haziran'da oy birliği ile Türkiye'ye bağlanma kararı aldı"⁴³. 30 Haziran'da karar TBMM'de onaylanarak, Hatay Türkiye Cumhuriyeti'ne 63. vilayet olarak katıldı. 4 Temmuz 1939 'da Senato'dan Dışişleri Bakanı Georges Bonnet'e gönderilen raporda, "23 Haziran'da Ankara'da imzalanan Antlaşma ile Alexandretta Sancağının (Hatay) Türkiye'ye verildiği, aynı gün Quai d'Orsay'de, Fransa-Türkiye Karşılıklı Antlaşması'nın yapıldığı ve sonrasında yapılacaklar için izin istenmektedir."⁴⁴. 7 Temmuz 1939 tarihinde Hatay'ın Türkiye'ye katılma kararı yasa ile kesinleşmiş ve çıkarılan "Hatay Vilayeti Kurulmasına Dair Kanun" ile merkezi Antakya olan Hatay Vilayeti kurulmuştur⁴⁵. 23 Temmuz'da Türk ve Fransız birlikleri arasında bir törenle Hatay Türkiye'ye devredildi. Son Fransızlar, Antakya kışlasının önünde düzenlenen törenle Sancak'tan ayrılmış ve Fransız bayrağı indirilerek Türk bayrağı çekilmiştir. "Fransa'nın Antakya Konsolosu M. Grosson Türkiye'deki Fransa Büyükelçisi'ni yapılan tören hakkında bilgilendirmektedir"⁴⁶. Yüksek Komiser Gabriel Paux da 24 Temmuz'da Beyrut'tan, "son Fransızların törenle Sancak'tan gidişini rapor etmektedir"⁴⁷. Antlaşmanın, Paris'te onay belgelerinin verilerek en geç 22 Temmuz'da yürürlüğe girmesi 11. maddede öngörülmüştü. Türkiye'den sonra Fransa'da da onaylanınca, imzalı metinler 13 Temmuz'da Paris'te verilmiş, böylece

42 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 470, s.23-29, 21 Haziran 1939.

43 Soysal, **a.g.m.**, s. 103

44 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.471, s.29, 30; Vol. 472, s.1, 2.

45 **Resmî Gazete**, 11/VII/ 1939, Sayı: 4255; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem 6, C 4, 37. Birleşim (7 Temmuz 1939), s. 190.

46 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.472, s. 93.

47 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.472, s.1, 2.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

Antlaşma o gün yürürlüğe girmişti⁴⁸. Bunun üzerine Fransa Dışişleri Bakanı George Bonnet Antlaşma'nın Fransızca metnini, bir mektupla Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri'ne yollamış ve Antlaşma metni Milletler Cemiyetinin Resmî Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Paris'ten gönderilen 8 Aralık 1939 tarihli raporda; "Franklin-Bouillon (Ankara) Anlaşması gereğince, Alexandrette Sancağı'nın (Hatay) politikasını Türkiye'nin kontrolüne verdik, bunun üzerine Sancağın tamamını talep ettiler. Fransa-Türkiye ilişkilerinin güzel devam etmesi için, Sancağın tamamını Türkiye'ye verdik (23 Haziran 1939 tarihli Antlaşma)" olarak yer almaktadır⁴⁹. Türkiye ile Fransa arasında Ankara'da imzalanan bu Antlaşma, Türkiye'de 4 Temmuz 1939 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁵⁰. Bu tarihten sonra Hatay'ın Türkiye'ye katılımı Suriye tarafından Türkiye ile Fransa arasında yapılan anlaşmaların illegal olduğu ileri sürülerek protesto edilmiştir ve Suriye, Hatay'ın Suriye'nin bir parçası olduğu yönünde bir politika izlemiştir.

II. Fransız Diplomatik Belgeleri'nde Türkiye-Suriye 1940 Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi

Hatay'ın Türkiye'ye katıldığı sırada, Fransız orduları çekilmeden bölgeyi tamamen terk etmeyi planlayan başta Ermeniler olmak üzere Suriye'ye göç etmeye istekli sayısı 8.000-13.000 arasındadır⁵¹. Tahminen göç olayı Nusayriler ve Sünnilere kadar ulaşmayacaktır⁵². Albay Philibert Collet, Sancak'tan (Hatay)⁵³ ayrılarak seçme hakkını kullanmış olan göçmenlere ait mal varlıklarının beyannamesini çıkarttırmıştır.

48 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.474, s. 177, 182.

49 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.474, s. 128.

50 Resmî Gazete, 4/VII/1939- Sayı: 4249, No. 3658.

51 14 Temmuz 1939 tarihli göç planına göre; göç hareketi Suveydiye limanına kamyonlarla gerçekleştirilecektir. Bitias ve Nor Zeytun, Kadir Bey, Hacı Habablı, Yoğun Oluk, Kabussiyeye Vakıf'tan toplam 6.910 kişi, Kırıkhan, Hayaşen, Abdalhöyük, Reyhaniye'den 2.119 kişi, Siz, Maraş, Fartıslı, Ayntab, Adana, Hasan Beyli, Bağce, Cesare, Hacı, Dörtüol, İskenderun, Soğuk Oluk, Beylan, Atik, Nargizlik'ten 4.294, Antakya'dan 790 kişinin taşınması plânlanmıştır. 22 Temmuz itibarıyla Musa Dağ'dan Kesap'a 2.500 ve Bedrusiye'ye 4.000 kişi, Beylan, Antakya ve İskenderun'dan Tartus'a 4.000 kişi, Reyhaniye'den Halep'e 3.500 kişi olarak toplam 14.000 kişi Fransız mandası altındaki topraklara taşınmıştır. Taşınma sırasında herhangi bir sorun 0Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 471, s. 179, Ankara, 16 Temmuz 1939.

52 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 471, s. 31-32, 4 Temmuz 1939.

53 Fransız Diplomatik Belgeleri'nde "Sandjak Alexandrette".

Bunu Türkiye'nin Olağanüstü Delegatesi Cevat Açıkalın'a⁵⁴ bir not ile bildirecektir. Bu mal varlıklarını belgeleyen metin Fransa Dışişleri Bakanı'na gönderilecektir⁵⁵. Göçmenler Beyrut'a nakledilerek, Musa Dağ ve Suveydiye bölgelerinden gelenler Lazkiye yakınlarındaki Bassit'e ve Lübnan'da Bekaa vadisinde bulunan Anjar'a yerleştirilmişlerdir. Göçmenlerin yerleştirilmesi için manda yönetimi ve misyonerlerin büyük çaba harcadıkları görülmektedir. Halep'e yöneltilenler, kendi topluluklarında beklemek zorunda kalacaktır. Bassit'te geçici konaklama alanları inşa edilmiştir. Ancak konaklama alanlarındaki şartlar yeterli değildir. Yüksek Komiser Gabriel Puaux'nun raporuna göre; "göçmenlerin barınakları yeterli olmadığından, onların Bekaa'ya yerleştirilmesi için Fransız Hükûmeti tarafından kararların bir an önce alınması gerekmektedir"⁵⁶.

Fransa'nın Antakya ve Hatay Konsolosu André Grosson⁵⁷, Vali Şükrü Sökmensüer'i ziyaret etmiştir; göçmenlerin güvenli bir şekilde tahliyesinden her iki taraf da memnundur, yanlarında tüm taşıyabildikleri eşyaları götürmüşler, taşıyamadıkları eşyaları ise daha sonra kendileri tarafından satılmıştır. 13-23 Temmuz arasında Sancak'tan gitmek isteyen halk rahatça bölgeyi terk etmiştir. Yüksek Komiser Puaux'nun, Dışişleri Bakanlığına gönderdiği rapora göre; 23 Temmuz tarihinden sonra kendisine bildirilen herhangi bir sorun yoktur⁵⁸. M. Grosson Lübnan vatandaşlığını seçmek isteyenlerin sayısının yüksek olduğunu Dışişleri Bakanlığına bildirmiştir⁵⁹. Raporunda bildirdiğine göre, "Türk yetkililer yoksul ve mülksüzlere zorluk çıkararak onları yasa dışı yollardan göçe zorlamaktalar ayrıca, varlıklı ve büyük toprak sahibi olanlar da mülklerini ellerinden çıkaramadıkları için bölgeyi terk edememektedirler."⁶⁰

54 Yücel Güçlü, **The Life and Career of a Turkish Statement: Cevat Açıkalın**, Ministry of Foreign Affairs of the Republic, Ankara, 2002, s. 210-211.

55 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 471, s. 186, Beyrut 17 Temmuz 1939.

56 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 471, s. 219-220, Beyrut 21 Temmuz 1939.

57 Fransa'nın Antakya ve Hatay Konsolosu, 22 Temmuz 1939'dan 17 Eylül 1944'e kadar André Grosson'dur. (Consulat de France à Antioche et Alexandrette, **Ministère de L'Europe et des Affaires Étrangères**); <https://archivesdiplomatie.gouv.fr>

58 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 472, s.62-65, Beyrut, 28 Temmuz 1939.

59 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 473, s. 150-153, Antakya 23 Eylül 1939.

60 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 19-21, Antakya 14 Aralık 1939.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

Belgelerden anlaşıldığı üzere Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra emlak sorunları artarak devam etmiştir. Bu sorunlar iki ülke arasında sınırın kesin olarak belirlenmesiyle birlikte, vatandaşların mal varlıklarının hangi ülkeye tabi olacağı ve mülkiyet haklarının nasıl korunacağına dair anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Büyükelçi René Massigli; Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu ile görüşmesinin raporunda; “Türk vatandaşlığını seçenler, Hatay’a dönüp bu haklarını kullanabilirler. Türk hükümetinin Suriye ve Lübnan vatandaşlığını seçmeleri konusuna karşı olmadığını ancak Türkiye’ye gelmek istediklerinde, Suriye ve Lübnan vatandaşlık haklarına sahip olacaklarını” Fransa Dışişleri Bakanlığına bildirmiştir. M. Grosson “Türk otoritelerinin, Türk vatandaşlığından çıkmak isteyenlere zorluklar çıkardığı için kaçak göçlerin çoğaldığını; yerel otoritelerin ise idarenin vatandaşlık değiştirmek isteyenlerin vergi borçlarını ödeyip ödemediğini araştırdığını ve formalitelerin bu nedenlerle uzayabileceğini,” Fransa Büyükelçisi Massigli’ye bildirerek kendisinin yerel otoritelerle görüşmesinin yararlı olabileceğini ifade etmektedir ⁶¹. Fransa Dışişleri’nden gelen cevap ise taleplerinin “Türk makamlarının haklılığını” açıklar niteliktedir⁶². Yüksek Komiser Puaux da Fransa Dışişlerine, Hatay dışında bulunan Sancak vatandaşlarının, süresi içinde Türk vatandaşlığına geçmeyerek Suriye vatandaşı olarak kaldıklarını ve Türkiye’nin onlara seçim hakkı tanımadığını, Hatay’da kalan mülklerinde yabancı olarak işlem yapacaklarını bildirmektedir⁶³.

Fransız dış politikası Nisan 1938’de İkinci Léon Blum hükümetinin düşmesinin ardından Édouard Daladier başbakanlığında, Georges Bonnet’in bakanlığa geldiği dönemde barış yanlısı bir politika izlemeye başlamıştır.⁶⁴ René Massigli de 1939 yılı başında Ankara’da büyükelçi olarak göreve başlamıştır. M. Massigli Almanya’ya karşı, Türkiye ile anlaşmazlıkların çözülmesi taraftarıdır. Uluslararası ortamdaki gelişmeler ve Hatay’da meydana gelen statüko değişikliği, sonunda kaçınılmaz olarak mülkiyet sorunlarını da beraberinde getirecektir. Bu sırada Beyrut’a Yüksek Komiser olarak atanan Gabriel Puax ise Fransa’nın farklı bir politik eğiliminin temsilcisi olarak,

61 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 19-21, Antakya 14 Aralık 1939.

62 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 31, Paris 11 Ocak 1940.

63 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 37-38, Beyrut 12 Ocak 1940.

64 Georges-Étienne Bonnet, Fransız Radikal Sosyalist Partisi’nin liderlerindedir. Léon Blum’un Halk Cephesi Hükümetinin 1937’de yenilgisinden sonra Bonnet, Nisan 1938’de Édouard Daladier yönetiminde Dışişleri Bakanı olmuş ve Fransız ateşkesini savunmuştur.

Doğu Akdeniz’de Fransız çıkarlarının devam etmesinden yanadır. Fransız Diplomatik Belgeleri’nde bu farklı eğilimlerin izlerini görmek mümkündür⁶⁵. Bu dönemde Hatay’da vatandaşlık değişikliği hakkını kullanan kişilerin Merkez Bankasına yatırdığı tutarlar yüksek değildir. Taşınmaz değişimi çok az sayıda gerçekleşmiş ve eşyalarını satmış olanlar da paralarını kaçak olarak yanlarında götürmüşlerdir.⁶⁶ Hatay’dan gayri resmi yollardan giden 700 civarında kişi tekrar geri dönme konusunda Büyükelçi Massigli’den yardım istemişler, ancak Büyükelçi Dışişleri Bakanlığına gönderdiği raporunda “Bu şartlar altında Türk hükümetinin bakış açısını değiştireceğini düşünmek gerçekçi olmaz”, değerlendirmesinde bulunmuştur⁶⁷. Yüksek Komiser Puaux ise, 23 Haziran Antlaşması’nda, Sancak dışında yaşayanlar için bir madde bulunmadığı nedeniyle Şükrü Saracoğlu ile yeni bir anlaşma yapılması isteğindedir⁶⁸. Dışişleri Bakanı bölgeden gelen bu taleplere verdiği ortak cevapta; “belirlenen tarihte Türk vatandaşı olup, Sancak’ta ikamet etmesine rağmen vatandaşlığını seçme hakkını kullanmadan Sancağı terk edenlerin vatandaşlık değiştirme hakkına sahip olmadığını, dördüncü maddenin uygulanması halinde ise haklarından mahrum bırakılamayacaklarını açıklamaktadır”⁶⁹. Her iki taraftaki ve Lübnan’daki optanlar anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren 7 ay 15 gün içinde varlıklarını, vatandaşlığını seçtikleri ülkelere götürme hakkına da sahip olacaklardı. Optanlar bağlı buldukları ülke konsolosluğuna da bir ay içinde müracaat ederek optanlarının yerleri ve miktarları hakkında bilgi vereceklerdi⁷⁰. Büyük Hristiyan ve Nusayri mal sahipleri Türk vatandaşlığında kalmıştır. Geride kalan satılacak binaların sayısının çok olması, durumlarının kötü olması, satın alabilecek kişinin azalması, satış yapacak olan kişilere zorluk çıkarmaktadır. Ermenilerin mal varlıkları ise küçük bakımı zor bahçelerden oluşmaktadır⁷¹.

65 René Massigli, **La Turquie Devant La Guerre, Mission a Ankara 1939-1940**, Edition Plon, Paris 1964. 15.

66 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 44-45, Ankara 13 Ocak 1940.

67 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 46-48, Ankara 14 Ocak 1940.

68 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.475, s. 49-50, Beyrut 14 Ocak 1940.

69 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 52-53, Paris 15 Ocak 1940.

70 İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları, (1920-1945)**, C I, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2000, s. 626-629.

71 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 65, Antakya 17 Ocak 1940.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

7 Ocak 1940 tarihinde Numan Menemencioğlu'na teslim edilen mektupta belirtildiğine göre; “Sancak’taki (Hatay) Fransızların tüm hak alacak ve çıkarları Türkiye’ye 35 milyon frank karşılığında verilecektir. Ödeme 28 milyon nakit para ile peşin, 7 milyon takas hesabına yapılmış, nakit para ile ödenecek olan kısım iki parça halinde ödenmiştir. Geriye kalan 7 milyon fonlar, hazinenin kasasında bulunmaktadır ve takas hesabındaki tutarı tasfiye etmek kalmıştır”⁷². Son kalan miktar da “9 Ağustos tarihinde ödenerek ödemeler tamamlanmıştır”⁷³. Bu arada vatandaşlık seçimi ve beraberindeki sorunlar, Paris, Beyrut ve Ankara’yı uzun süre meşgul etmiştir. Yüksek Komiser Puax’nun bildirdiğine göre; 19-22 Temmuz arasında 10.000 kişi normal süresi içinde seçimlerini yapmış, 2.000 kişi ise süre dolmadan işlemlerini yapamamış ve manda topraklarında seçim haklarını kullanmışlardır⁷⁴. M. Grosson’a göre; “bu halk hareketi Sancak’ın (Hatay) etnografyasını derinden etkileyecektir. Zaten ağırlıkta olan Türk halkı Anadolu’dan gelecek olanlarla daha da güçlenecektir. Sancak’tan (Hatay) giden sayısı tam olarak bilinmiyor. 13 Temmuz tarihinden önce gidenler, vatandaşlıklarını kanıtlayamayanlar, Türk pasaportu ile çıkış yapanlar ve kaçak olarak gidenler listeye dâhil edilmedi, resmî sayılar gerçeğin çok altında olacaktır.” Topulukların önde gelenlerinin verdiği rakamlara göre bölgeden ayrılanların sayısı şöyledir: 1938 yılı itibarıyla Sünni Türkler 85.000, Nusayri 66.000, Ortodoks 16.500, Sünni Araplar 20.000, Ermeniler 27.000, Kürtler 1.000, Çerkez 1.000, diğerleri 4.000’dir. 15 Ocak 1940 itibarıyla ise Sünni Türkler 85.000, Ortodokslar 5.000, Sünni Araplar 14.000, Ermeniler 500, Kürtler 800, Çerkezler 1.000, ve diğerleri 300 kişidir⁷⁵. Türk- Fransız Antlaşması’na göre vatandaşlık hakkını seçmek isteğe bağlı olacaktır ve uyrukluksu tercihi ve göç süresi 13 Ocak 1940’da dolacaktır⁷⁶.

Sancak (Hatay) vatandaşlarının Suriye ve Lübnan vatandaşlığını seçme hakkı 13 Ocak’ta büyük sorun yaşanmadan sona ermiştir. Sürenin sona ermesine iki gün kala, 400-500 Nusayri ve Ortodoks aile başvuru yapmıştır. Sancak’tan gidenler yaklaşık

72 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 9, 7 Ocak 1940; MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 473, s.111-11, Paris, 29 Ağustos 1939.

73 Müzehher Yamaç, “Atatürk Döneminin Son Kazanımı İskenderun Sancağı- Hatay,” **Gazi Akademik Bakış**, C 17, S 33, Kış 2023, s.36.

74 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol, 475, s. 98-100, Beyrut 15 Ocak 1940.

75 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 95-97, Antakya 24 Ocak 1940.

76 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 95, Antakya 24 Ocak 1940.

170.000 kişidir ve birkaç bin kişinin de yakında gideceği tahmin edilmektedir⁷⁷. Sancak vatandaşlarının Sancak Türkiye Merkez Bankası'na yatırdıkları paralar, Antakya'daki konsolosun verilerine göre; iki ayrı liste toplamı olarak 71.036.55 Türk lirasına ulaşmıştır⁷⁸. Bu sırada Sancak'tan (Hatay) çıkıp Lazkiye'ye gelen Ortodoks Yunan 30 kadar aile işsizlik ve parasızlık nedeniyle, yeniden Sancak'a (Hatay) geri dönme talebinde bulunmuştur⁷⁹.

Fransız ve Türk yetkililer arasında, Hatay dışındaki Hataylılar ve Hatay'da vatandaşlık değiştirenler konusunda görüşme yapılmıştır⁸⁰. Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer, vatandaşlıklarını değiştiren, haklarını yurtdışında kullanan veya kullanmayan Hataylıların vatandaşlıkları ile ilgili Türk hükümetinin bakışını, Antakya ve Hatay Konsolosluklarına gönderdiği bir mektup ile açıklamıştır: “23 Haziran tarihli antlaşmanın belirttiği süre içerisinde, herhangi bir seçim yapmamış olan ve Hatay otoritelerinden aldıkları izin ile yurt dışına çıkan kişiler, Türk vatandaşı sayılacaktır. Hatay hükümeti kurulmadan önce, Hatay'ı terk edip Suriye ya da Lübnan veya başka bir yabancı ülkeye yerleşmiş olan kişiler, antlaşmanın sağladığı haklardan faydalanamazlar”⁸¹. Fransa Dışişleri Bakanı, Ankara'daki Fransa Büyükelçisi ve Beyrut'taki Yüksek Komiser'e gönderdiği talimatlarda, seçim hakkının uzatılmayacağını, verilen süre içinde gerekli işlemlerin yerine getirilmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Varlıklar konusunda Türkiye-Suriye ilişkilerinin düzene girmesi gerekir⁸². Diğer yandan Türk vatandaşlarının, Suriye ve Lübnan topraklarındaki hukuki hakları konusundaki düzenlemelerin yerine getirilmemesi sorunlara yol açmıştır⁸³. Protokol uyarınca optanlar arazi tasarruflarından başka her türlü taşınır mallarını ve hayvanlarını birlikte götürebileceklerdir. Suriye uyrukları Türkiye'de

77 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 96-97, Antakya 24 Ocak 1940.

78 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 106-107, Beyrut 25 Ocak 1940; Vol. 475, s. 126, 209, Beyrut, 1 Şubat 1940.

79 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 132, 2 Şubat 1940.

80 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 139-142, Ankara 30 Ocak 1940.

81 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 153-155, Paris 6 Şubat 1940.

82 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 160-161, Paris 11 Şubat 1940.

83 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 183-184, Paris 2 Mayıs 1939.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

ve Türkiye uyrukları Suriye’de, oturma hak ve koşullarına ilişkin ve yargı yetkisiyle ilgili konularda, en çok gözetilen ulus statüsünden yararlanacaklardır⁸⁴.

İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken Fransa, Suriye’deki Fransız güçlerinin de katılacağı herhangi bir savaş olasılığını düşünerek, Türkiye ile Suriye arasındaki tüm pürüzleri ortadan kaldırmak amacıyla, Türkiye-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi için görüşmelere başlamak istediğini Ankara’ya iletmiştir⁸⁵. M. Grosson’un, Fransa Dışişleri Bakanı’na gönderdiği telgrafında bildirdiğine göre; Merkez Bankası’na yatırılan tutarlar yüksek değildir. Topluluk önde gelenleri tutarın yirmi bin lirayı geçmediğini tahmin etmektedir. 26 Temmuz 1939’da vatandaşlık seçimi hakkını kullananlar adına 35.330 lira yatırılmıştır. Ayrıca bina satışları gerçekleşecektir, fakat çok yüksek meblağlar söz konusu olmayacaktır⁸⁶.

Fransa’nın Ankara Büyükelçisi René Massigli, gönderdiği bir telgrafla Fransa Dışişleri Bakanlığını bilgilendirmektedir: Cevat Açıkalın⁸⁷, Nedim Veysel⁸⁸ ve François Charles-Roux⁸⁹ arasında geçen, Hatay dışındaki Hataylılar ve Hatay’da vatandaşlık değiştirenler konusundaki görüşmede askıda kalan birkaç soru vardır. Herhangi bir yanlış anlaşılma olmaması için Büyükelçi René Massigli, Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu’na, François Charles Roux’a yapılan açıklamaları hatırlatmıştır:

1- 23 Haziran 1939 tarihli Antlaşma, 13 Temmuz 1939 tarihinde Hatay’da yaşayan kişilere seçme hakkı vermektedir. Bu tarihten önce Hatay’dan ayrılan kişiler vatandaşlıklarını korumaktadırlar (Suriye vatandaşlığı).

2- 13 Temmuz’da Hatay’da ikamet edip, seçim yapmadan Hatay’ı terk eden kişiler için Türk Hükûmeti seçim haklarını kaybettiklerini ve anlaşmanın 4. maddesinden faydalanamayacaklarını düşünüyor. O insanların istedikleri vatandaşlıkta olmalarının önemsiz olduğunu düşünüyorlar.

84 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 147-148.

85 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 473, s. 206-207, Paris, 8 Ekim 1939.

86 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 64, Antakya, 17 Ocak 1940.

87 Cevat Açıkalın 9 Ocak 1940’ta Türkiye Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri olarak atanmıştır.

88 Nedim Veysel bu tarihte Dışişleri I. Daire Şube Müdürü’dür.

89 Charles-Roux bu sırada Alexis Léger’in yerine Fransa Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliğine getirilmiştir.

3- Bir önceki maddede belirtilen kişilerin bazıları seçim haklarını Hatay'ı terk ettikten hemen sonra manda otoritelerine başvurarak yaptı. Türk hükûmeti bu seçimlerin geçerli olmadığını belirtiyor. Fakat yalnızca Türk vatandaşlığını seçenlerin, Hatay'a gelip vatandaşlık haklarını elde etmelerini kabul ediyor. Diğerleri Hatay dışında seçim yapsalar da yapmasalar da Türkiye'ye gelebilirler. Fakat yabancı olarak değerlendirilecekler.

Fransa Büyükelçisi Massigli 30 Ocak 1940'ta Türk Dışişleri Bakanlığına, Fransa Hükûmetinin düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

1- Fransa Hükûmeti 1 numaralı madde üzerinde Türk Hükûmeti ile aynı fikirdedir.

2- 2 ve 3 numaralı maddeler için Fransa hükûmetine göre, 13 Temmuz' da Hatay'ı ikamet eden kişiler Hatay'ı terk etse de etmese de seçim haklarını kullanmadılarsa Türk vatandaşdır. Fakat Hatay'ı terk eden kişiler, asıl vatandaşlıklarına dönme arzularını göstermişlerdir. Fransız hükûmeti, Türk hükûmetinden bu kişilerin haklarını vermelerini talep etmektedir.

3- Fransa Hükûmeti, Hatay'ı 13 Temmuz'dan önce veya sonra seçim haklarını kullanmadan terk eden kişilerin anlaşmanın 4. maddesinden mahrum bırakılmaması gerektiğini düşünüyor. Eminiz ki, Türk hükûmeti de ortadaki polemikleri yok etmek istemektedir. Müttefik olan iki ülke arasındaki ilişkilerin ve dostluğun doğrultusunda bu durumu değerlendirecektir⁹⁰.

Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer de 5 Şubat 1940 tarihinde gönderdiği notla, Antakya ve Hatay'daki Fransa Konsolosluklarını şu şekilde bilgilendirmektedir:

1. 23 Haziran 1939 tarihli anlaşmanın verdiği süre içerisinde vatandaşlık değiştirme hakkını kullanmayan, süre geçtikten sonra Hatay otoritelerinden seyahat izni alıp Hatay dışında seyahat halinde olan Sancak vatandaşları Türk vatandaşdır.

2. Hatay Hükûmeti kurulmadan önce Suriye pasaportu ile Hatay'dan giden Suriye, Lübnan veya başka bir ülkeye yerleşmiş olan kişiler, 23 Haziran 1939 tarihli anlaşma kapsamına girmemektedir⁹¹.

Arşiv Belgelerindeki 22 Şubat 1940 tarihli, 2410 no'lu belgede yer alan bilgiye göre; Yeni Gün gazetesinde vatandaşlık seçimi yapanlara "Optanların Dikkatine" başlıklı

90 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s.139-142, Ankara, 30 Ocak 1940.

91 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 207, Antakya 5 Şubat 1940.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

duyuru ile “Suriye veya Lübnan vatandaşlığına geçen fakat Hatay topraklarını henüz terk etmemiş olan kişilerin, seçtikleri ülkenin vatandaşı olarak görülecekleri ve ülkeyi en geç 13 Haziran 1941 tarihinde terk edecekleri, Hatay’da kaldıkları süre boyunca Türkiye’ye seyahat eden yabancılara uygulanan kurallar ve yasaların uygulanacağını hatırlatan son bir çağrı yapılmıştır⁹². Hatay’da kalan Ermeni binalarının kullanımı, Fransızların eski mezarlıklarının bakımı ve iyileştirilmesi çalışmalarını Türkiye ve Fransa aralarında anlaşarak çözümlenmiştir⁹³. Ayrıca 23 Haziran 1939 Antlaşma Protokolü’nün ekinde sözü geçen Suriye ve Lübnan Bankasının iki binası Fransız hükümeti adına tapuya kaydedilmiş, Türk Hükümetince herhangi bir ücret talep edilmemiştir⁹⁴.

Büyükelçi René Massigli Ankara’dan 2 Mart 1940 tarihinde Fransa Dışişleri Bakanlığına gönderdiği telgrafta, Türkiye Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu ile yaptığı “İyi Komşuluk İlişkileri” içerikli görüşmeye dair bilgileri şu şekilde aktarmaktadır: Numan Menemencioğlu bana meslektaşlarının yanında anlaşmanın gerçekleştirilmesini istediğini samimiyetle aktardı. Bakış açılarımızın birbirine yaklaşmasından memnuniyetini ifade ederek, tez zamanda uzlaşmaya varmamız gerektiğini ifade etti. Bu şartlarda Fransız delegasyonunun en kısa zamanda Ankara’ya gitmesi gerektiğini düşündüğünü söyledi. İletişim metnini tekrar ele alarak bana şunları iletti:

1. Optanların durumu ile ilgili olarak; 1938 Temmuz’unda kararlaştırılan hükme karşı çıkmayacağını, ama bunun şu şartlar altında kabul edileceğini ifade etti: 1 Eylül 1938 günü mal varlıklarını elde edememiş ve bu yüzden mekânlarına transferini sağlayamamış kişiler için yeni tarihlerin belirlenmesi ve bunun yanı sıra kişilerin mal varlıklarını kısıtlayan kuralların kaldırılması gerektiği Dışişleri Bakanlığınca şart konulmuştur.

Mal varlıkları konusu ile ilgili olarak; Numan Menemencioğlu’na bunun ayrıca görüşülmesini teklif ettik. Bunu kabul etmiştir ama İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi’nde yer alacak metnin şu şekilde olmasını istemiştir:

2. Mal varlıkları konusu ile ilgili 27 Ekim 1932 Sözleşmesi’nin yerine Lübnan ve Suriye’deki Türk mal varlıkları ve Türkiye’de, Lübnan ve Suriyeli mal varlıklarını içeren karşılıklı prensibi ilkesine dayanan yeni bir antlaşmanın kararlaştırılmasında her iki taraf hem fikirdir. “Bu antlaşma en kısa zamanda, en geç 31 Aralık 1940 tarihine kadar imzalanmalıdır. 8 Haziran 1938 günü 1136 numaralı

92 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 249, 22 Şubat 1940.

93 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 235.

94 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 280.

Yüksek Komiserlik tebliğinde, Büyükelçiliğe iletilen açıklamalara dayanarak, bu formülün hiçbir karşılığının var olmamasından dolayı uygulanabilirliğinin zor olduğunu ve ciddi engeller teşkil edeceği yargısına varabilirim. Bu nedenlerden dolayı Yüksek Komiserlikten bu konudaki düşüncelerini aktarmasını ve Fransız Delegasyonu gelmeden evvel -şayet yalnızca Delegasyonun bu konuyu tartışması gerektiğini düşünmüyorsa -Türk hükûmetine karşı bir teklif yapıp yapılmayacağını bana bildirmesini rica ederim”.

3. Terbih konusu ile ilgili olarak Türkler, Suriye topraklarında mülkiyeti olan kişilerin Terbih’i ödemekten muaf olmalarını istememektedirler⁹⁵.

Onların, Türkiye’ye taşınan ve orada da bir vergiye tabi olan toprak ürünleri üzerinden alınan vergiden muaf olmalarını istemektedirler. Numan Menemencioglu bu konunun daha sonra tartışılabileceğini ve Türk delegasyonun ikna edici olacağını söylemiştir⁹⁶.

Yüksek Komiser Gabriel Puaux da Beyrut’tan 7 Mart 1940’ta, Fransa Dışişleri Bakanlığı tarafından kendisine iletilen Büyükelçi René Massigli’nin telgrafına cevap vermektedir:

1. Optanlar meselesi ile ilgili olarak; 11 Şubat tarihli telgrafta bölümün bildirdiği gibi, opsiyon tarihini yeniden uzatamayız. Şu durumdaki Türk uyruklu kişilerin şahsi durumlarını çözümlenmeye olumlu bakıyoruz:

A) 4 Temmuz 1938 protokolünde yer alan zamanlar dâhilinde opsiyonu kabul edilmiş olanlar.

B) Türk Konsolosluğu onaylı kişiler, yine ikametlerini taşıma niyetinde olanlar ve bunun için bir istekte bulunmuş kişiler.

Optanlar hem Türk vatandaşlığını korumak, hem de Suriye’deki mal varlıklarını korumak niyetindedirler. Bunlardan birini seçme zorunluluğu ile birlikte, Fransız mandası altında Yakındoğu’daki devletlerde kalmayı seçtiler.

2. Mal varlığı konusu ile ilgili olarak, İyi Komşuluk İlişkileri anlaşmasında mal varlığı konusuna değinmemek gerektiğini düşünüyorum. Türkler; Suriye’de mal varlıklarını korumaktadırlar oysa ki, Türkiye’de terk edilmiş mal varlıkları uygulamasına dayanarak, Suriyelilerin mal varlıklarına Türkiye’de hükûmet el koymuştur⁹⁷. Türk metninde yer alan kanıt ibaresini kimin sunacağı

95 Terbih, Suriye’de mülkiyeti olan kişilerin ödemeleri gereken arazi vergisidir.

96 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 3-11, Ankara 2 Mart 1940.

97 Yüksek Komiser Gabriel Puaux’nun raporunda yer alan bilgilerin aksine Türk hükûmeti “28. 05. 1927 tarih ve 1062 sayılı, Hudutları Dahilinde Tebaamızın Emlakine Vaziyet Eden

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

belli değildir. Bu metnin arkasında, Cezire topraklarına el koyma isteğinin saklı olmasından korkmalıdır.⁹⁸ Hassetche'den, Türkiye'nin Cezire ile ilgili isteklerinin durum değerlendirmesini istedim. Türkiye tarafından oluşturulan ve teslim edilen dosyalarda, söz konusu varlıkların sayısı ve değeri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Türklerin oldukça eski ve şüpheli olan tapulara dayanarak, binlerce kilometrekare toprak istemesinden çekinmelidir.⁹⁹ En az iki ay alacak evrakları tamamlamadan evvel, Türklerle başarılı bir şekilde konuşamayız zaten varlıklar konusu "İyi Komşuluk İlişkileri" müzakerelerinde görüşülemeyecek kadar hassas ve karmaşık bir konudur.

3. Terbih konusu ile ilgili olarak; 1940 bütçe yasası yayımlanır yayımlanmaz, düzenlemeye konulacak olan Suriye'de yeni bir arazi vergisi ile tamamıyla değişime uğrayacaktır. Hasadın satışı üzerinden yapılan kesinti Terbih adında bir vergiye dönüşecektir. Sınırdaki yaşayan Türkler, Türkiye'ye gönderilecek hasatları için bu vergiden muaf olacaklardır¹⁰⁰.

Türkiye ile bir an önce siyasal bir uzlaşma temelinde buluşmanın gerekli olduğuna inanan Büyükelçi Massigli Ankara'dan 21 Mart 1940 tarihinde, Fransa Dışişleri Bakanı Pierre Laval'e "acil" notu ile gönderdiği telgrafında şunları yazmaktadır:

"Sınır protokolü metni bugün itibarıyla tamamlanmıştır, bu metin, Yüksek Komiser'in görüşlerine denk düşmektedir ve yarın imzalanacaktır. Ayrıca Antlaşma metni,

---

Devletlerin Türkiye'deki Tebaaları Emlakine Karşı Mukabele-i Bilmisil Tedabiri İttihazı Hakkında Kanun" uyarınca Türkiye'deki Suriyeli vatandaşlara ait taşınmazlara yönelik tedbirler almak zorunda kalmıştır. http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM/d04/c014/mm_04014041ss0185.pdf

98 Bu tarihlerde Fransız petrol şirketlerinin Türkiye'nin Cezire petrolerinin talepleri konusunda büyük endişeleri bulunmaktadır. Londra'daki Fransa Büyükelçiliği Arşivinde bulunan bir belgede Türkiye'nin Cezire'yi kontrol etmek isteği, bunun İngiltere ve Fransa için temel stratejik bir durum ortaya çıkaracağı, bu nedenle Fransa'nın Türkleri Cezire'ye sokmaması gerektiği bilgisi yer almaktadır. **MAE**, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 9-13.

99 Türkiye 13 Ekim 2009 tarihinde Türk vatandaşlarına ait yaklaşık 800 bin dönümü bulan toprakların durumunu Gündeme getirerek üç aşamalı bir çözüm önerisinde bulunmuş, Suriye tarafı bu öneriyi iki aşamaya indirerek kabul etmiştir. Buna göre ilk etapta tarafların sınırları içinde diğer ülke vatandaşlarına ait olan toprakları ve bankalarda tutulan hesapları karşı tarafa bildirmesinin ardından miras intikal işlemlerinin mütakabiliyet esasını çerçevesinde serbest bırakılması hususlarında anlaşmaya varılmıştır. Taraflar bu işlemlerin sonunda nihai emlak antlaşmasını imzalamak için uzlaşmışlardır. Ancak daha sonra emlak meselesinde bir ilerleme kaydedilememiştir. Nuri Salık, "Lozan'da Unutulan Topraklar: Türkiye-Suriye İlişkilerinde emlak meselesi", **Kriter Dergisi**, Ocak Yıl 2, Sayı 20, 2018. <https://kriterdergi.com/siyaset/lozanda-unutulan-topraklar-turkiye-suriye-iliskilerinde-emlak-meselesi>

100 **MAE**, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s.26-31, Beyrut, 7 Mart 1940.

Kuveik suları sorunu dışında herhangi bir karşıt görüşe neden olmamıştır. İstenilen vadede varlıklarına ulaşamadıkları için, evlerini nakledelememiş kişilerin durumunu düzenleyen, 4 Temmuz 1938 Protokolü'ne ek bir metin sunulmuştur. Bu transferi gerçekleştirebilmek için 4 Temmuz 1938 protokolü gereğince, opsiyonları Türk Konsoloslğu tarafından tanınmış ve onaylanmış olan kişiler için ek bir vade de tanınacaktır. Bu konuda bir zorluk karşımıza çıkacaktır. 1938 protokolü gereğince opsiyonlarını seçecek kişiler, Lozan anlaşması gereğince, opsiyonlarını çoktan seçmiş oldukları için ve Türk uyruğuna tabi olarak Türkiye'de bir mesken edindikten sonra Suriye'ye döndükleri için, Türk taraflarınca bu haktan faydalanmamalıydılar. Delegasyonumuzca, belirlenen vadenin sonunda Türk topraklarına evlerini taşımaması durumunda, kişiler Suriye göçmeni sayılabileceklerdir. Bu durumda bir konsolosun olası hataları, protokolün düzenlemelerini etkilememelidir. Yüksek Komiserliğin ve bölümün bu konuda önceki tutumlarını bildiğim için, direktifleri bekleyeceğim. Direktifler bana en kısa zamanda ulaşırsa, bu iş cuma günü neticelenebilir ve anlaşma 28 Mart veya 29 Mart'ta imzalanabilir"¹⁰¹.

Yüksek Komiser Gabriel Puaux, Beyrut'tan aynı gün Fransa Dışişleri Bakanı'na gönderdiği telgrafında;

“Optanların meselesi için, elimizden geldiği kadar fedakârlık yaptığımızı düşünüyoruz. Politik açıdan, esas olan Suriye'nin kuzeyini Türk etkisinden korumaktır. Bu bakımdan, bu bölgede mal sahibi olan Türk uyruklu kişilerin sayısını artırmak sakıncalı olacaktır. Hukuki bakımdan Türklerin bize sunduğu yeni talep, gerçekleştirilemez. Delegasyon ve ben, daha önce opsiyon haklarını kullanmış olan ve Türk Konsoloslğunun, Türk olarak tanımadığı kişilerin Suriye uyruklu olmalarını doğru buluyoruz. Bu kişilerin daha önce Türkiye'ye yerleşmiş olduğunun kanıtını sunamayacağımız gibi, bu yeni bir çatışmaya sebebiyet verebilecektir"¹⁰².

Büyükelçi Massigli Ankara'dan 22 Mart 1940 tarihinde, Fransa Dışişleri Bakanı'na gönderdiği telgrafında:

“Suriye'nin doğusunda, mülk sahibi Türk uyruklu kişilerin sayısının artırmaması gerektiği ve optanların meselesinin bir an önce çözüme kavuşturulması gerektiği

101 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 92-96, Ankara, 21 Mart 1940.

102 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 97-99, Beyrut, 21 Mart 1940.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

konusunda, tamamıyla hem fikirim. Bu amaçla yalnızca opsiyonu onaylanmış ve belirtilmiş kişilere hak tanımları için, Türklere kısıtlayıcı formüller sundum. Optanların durumu yalnızca 43 kişiyi ilgilendirmektedir. Şayet bu kişiler Suriye uyrukluğunu seçtilerse bu 15 Ocak 1939 tarihinden itibaren olmuştur, bu tarihe kadar 4 Temmuz 1938 protokolünce opsiyon hakkına sahip ve Türk pasaportuna sahip olan kişiler, Türk konsolosları tarafından ve manda güçlerince Türk uyruklu sayılmışlardır. Eklemek isterim ki; Türk konsolosu 31 Ağustos 1931’de Halep elçisine teslim edilen listede isimlerin yer aldığı kişilerin opsiyon hakkına sahip olduğu ve protokolün öngördüğü vadenin bitiminde 9 Ocak 1939’da bu kişilerin daha önce haklarını kullanmışlar gibi isimlerinin silinmesini istemiştir. Bu bakımdan hukuki bir zorluk karşımıza çıkmaktadır. Bir önceki sözleşmenin, Türkiye’ye sınır bölgesinde verdiği ayrıcalıkları kısıtlayan müzakereler diğer tüm yönlerden, Yüksek Komiserlik tarafından olumlu bulunmuştur ve 43 kişi için bunu tehlikeye atmanın gerekliliğini sorgulamamız gerekir”

diye yazmaktadır¹⁰³.

Sonunda Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun 27 Mart 1940’ta, Türkiye’deki Fransa Büyükelçisi René Massigli’ye ve Suriye ile Lübnan’da Fransa Cumhuriyeti Yüksek Komiseri Büyükelçi Gabriel Puaux’ya uzlaşmaların yürütülmesi, sonuca ulaştırılması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin yetkilendirdiği kişi ile imzalanması için tam yetki verdiği ilan etmiştir¹⁰⁴.

30 Mart 1940, Türkiye-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi (Convention d’Amitie et de Bon Voisinage) şu şekilde düzenlenmiştir¹⁰⁵:

“Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, Türkiye ile Suriye arasında ülke sorunlarının kesin biçimde çözümüne ilişkin, 23 Haziran 1939 günü Ankara’da imzalanmış olan Anlaşmanın 7. ve 9. maddeleriyle kabul ettiği yükümler uyarınca, Fransa Cumhuriyeti Hükûmeti de Suriye konusunda uluslararası bağitlarla kendisine

103 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 102-105, Ankara 22 Mart 1940.

104 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 132, 27 Mart 1940.

105 Ek 2. MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 146, 30 Mart 1940; Ankara’da imzalanan “Türkiye-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Mukavele-namesi” ve ilgili protokoller aynı zamanda 3. Tertip Düstur, C 21, S. 1668’de ve Resmî Gazete’nin 22/6/1940 gün ve 4542 sayılı nüshasında yayımlanmıştır. Chromextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/adli_yardimlasma/adliisbirliigi_ceza/cz_istinabe_ek/ikili_anlasma

tanınmış olan yetkiler gereğince davranarak ve söz konusu Anlaşmanın 9. maddesi uyarınca üstlendiği yükümleri yeniden doğrularak, bir yandan Türkiye, diğer yandan Suriye arasında dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinin güçlenmesi ve gelişmesini görmek özlemi içinde, bir sözleşme yapılmasını kararlaştırmışlardır:

Madde 1. Bağıtılı Yüksek Taraflardan Türkiye kendi ülkesinde, Fransa da Suriye ülkesinde, karşı tarafın güvenlik ve siyasal rejimine yönelik ya da egemenlik haklarını bozucu eylemlerin hazırlanması ve gerçekleştirilmesini yasaklayacak ve komşusu ülke ile her türlü kaçakçılığı önlemek üzere, ellerinden gelen tüm önlemleri alacaklardır.

Madde 2. Suriye uyrukları Türkiye’de ve Türkiye uyrukları Suriye’de, oturma hak ve koşullarına ilişkin ve yargı yetkisiyle ilgili konularda, en çok gözetilen ulus statüsünden yararlanacaklardır.

Madde 3. Türkiye’de Suriye uyruklarının korunması, Fransa ile Suriye arasında yapılacak bir anlaşma ile belirlenip düzenleninceye değin, yöntemine uygun biçimde atanmış. Fransa diplomatik ve konsolosluk temsilcileri tarafından sağlanacaktır.

Buna karşılık, Suriye’de Türk uyruklarının korunması, yönetimine uygun biçimde Fransa Hükûmeti katında görevli Türk diplomasi temsilcisi ile Suriye ülkesinde görevli olmak üzere, yöntemine uygun biçimde ve Paris’teki Türkiye Büyükelçiliği aracılığı ile Fransız hükûmetinin yetki belgesi “*exaquetur*”ünü elde etmiş olan Konsoloslar, Konsolos yardımcıları ve Konsolos vekillerince üstlenilecektir¹⁰⁶.”

Fransa Büyükelçisi René Massigli tarafından, Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu’na Ankara’da 30 Mart 1940 tarihinde yeni bir emlak anlaşması yapılmasına ilişkin verilen mektupta;

“Türk Hükûmetince belirtilen isteği karşılamak üzere, Suriye ve Lübnan’daki Türk emlaki ile Türkiye’deki Suriye ve Lübnan emlakının durumu üzerinde, 27 Ekim 1932 günlü Emlak Anlaşması’nın yerine geçmek üzere, eşit işlem ilkesine dayanan yeni bir sözleşme yapılması konusunda Fransız hükûmetinin Türk Hükûmeti ile aynı görüşte bulunduğunu Ekselansınızda bildirmekle onur duymaktayım”

106Ek 3. MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 147, 30 Mart 1940.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

yazmaktadır. Bu sözleşme olanaklı en kısa sürede ve en geç 31 Aralık 1940 gününe değin yapılacaktır. Görüşmeler Beyrut'ta olacak ve günü iki hükümet arasında birlikte saptanacaktır ¹⁰⁷.

Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu, bu Mektuba, 30 Mart'ta özdeş biçimde cevap vermiştir. Bu antlaşma ile Türkiye kendi ülkesinde, Fransa da Suriye ülkesinde güvenlik ve siyasal rejimine yönelik egemenlik haklarını bozucu eylemleri ve kaçakçılığı önlemek için gerekli önlemleri alacaklardır. Anlaşma hükümleri uyarınca; Türkiye'deki uyruklarının korunması, Bağdat Demiryolunun Suriye kesiminde ve Çobanbey ile Nusaybin arasındaki Türk kesimi üzerindeki demiryolu ulaşımı bu sözleşme ile belirlenmiştir. Türkiye ile Suriye arasında sağlık rejimi düzenlenmiş, sınır bölgesinin korunması, Veteriner rejimi, Gümrük rejimi, Suçluların iadesi işlemleri ile ilgili protokol düzenlenmiştir. Ayrıca 4 Temmuz 1938 günü Ankara'da yapılmış olan "Optanlara ilişkin Protokol" metninin 30 Mart 1940 Sözleşmesi'ne, "Optanlara İlişkin Özel Protokol" olarak katılması kararlaştırılmıştır:¹⁰⁸

I. Uyrukluk seçme hakları 15 Ağustos 1938'den önce doğrulanmış ve yöntemine göre bildirilmiş olmakla birlikte, mallarının bağlı tutulduğu kısıtlayıcı önlemler nedeniyle, 15 Ocak 1939'dan önce konuları dışarı götürememiş olan, bir yandan Suriyeli ve Lübnan'lı optanlar, diğer yandan Türk optanları, ikametgahlarını geçirme işine girişmek üzere, Protokol'ün yürürlüğe girmesi gününden başlayarak, 7 ay ve 15 günlük yeni bir süreden yararlanacaklardır. Optanların mallarını serbestçe tasarruf etmelerine olanak verilmesi için her türlü yönetsel ve yasal önlemler alınacaktır. İlgili optanlar, uyrukluğunu seçtikleri ülkenin konsolosluğu aracılığı ile oturdukları ülkenin yetkili makamlarına sözleşmenin yürürlüğe konulmasından başlayarak, bir aylık süre içinde mallarının yeri, türü ve sayısı konularında gerekli bilgileri vermek zorundadır. Optanlar ikametgâhlarını uyrukluğunu seçtikleri ülkeye geçirmemiş iseler, seçme hakkını kesinlikle yitirecekler ve kendiliğinden, oturdukları ülkenin uyrukluğunu edinmiş olacaklardır.

II. Uyrukluk seçme hakları 15 Ağustos 1938'den önce doğrulanmış ve yöntemine göre bildirilmiş ve 15 Ocak 1939'dan önce ikametgâhlarını dışarıya geçirmiş, ama malları üzerine konulmuş önlemler nedeniyle malların bulunduğu

107Ek 4. MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 211, 30 Mart 1940.

108MAE, Archive Diplomatique Levant 1918- 1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 180-183. 30 Mart 1940.

ülkeyi terk etmeden önce bunları serbestçe tasarruf edememiş bulunan, bir yandan Suriyeli ve Lübnanlı optanlar, öte yandan Türk optanlar da bu protokol hükümlerinden yararlanacaklardır.

III. Optanlar ikametgâhlarını geçirdikleri sırada her türlü taşınır mallarını ve hayvanlarını birlikte götürebileceklerdir. Bu yüzden kendilerine hiçbir giriş ve çıkış vergisi ya da harç yüklenmeyecektir.

1926 yılında Türkiye-Fransa arasında imzalanan anlaşma, 30 Mart 1940 tarihinde Suriye-Türkiye Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi ile yenilenmiştir. 10 Mayıs 1940'ta Almanların Fransa'yı işgale başlamasıyla bu sözleşmenin onay belgelerinin verişimi yapılamadığından yürürlüğe girememiştir. Bununla birlikte Türkiye kendi ülkesinde, Fransa Suriye kendi ülkesinde iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek istediğinden, 1926 Sözleşmesi 15 Mart 1940 tarihinde sona ermesine rağmen Suriye bağımsızlığını kazanana kadar bu sözleşmeyi uygulamışlardır. Bu sözleşme Türk İcra Vekilleri Heyetince 3 Nisan 1940 tarihinde kabul olunmuştur.¹⁰⁹

Sözleşmenin imzalanması Fransız basınında yankı bulmuştur. 19 Nisan 1940 tarihli Le Temps gazetesinde “Türkiye Mektubu” başlıklı René Houille tarafından yazılan makalede: “Türkiye'nin başkentinde henüz imzalanmış olan Türk-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi, bir dizi az ya da çok kadük ya da geçici anlaşmayı fiilen geçmişe havale etti ve Türkiye-Suriye sınır ilişkilerini olduğu gibi kodifiye etti” şeklinde yorumlanmaktadır. Makalenin devamında sözleşme metinlerini okuyucuya aktaran yazar optanlarla ilgili olarak şunları yazmaktadır:

“İkametgâhlarının nakledilmesiyle başvuranlara yedi ay on beş günlük bir süre daha tanınmış ve Türk Dışişleri Bakanı'na gönderilen ekli bir mektupta, Suriye'deki Türk mallarının ve Türkiye'deki Suriye vatandaşlarının durumunu düzenlemek için 31 Aralık 1940 tarihinden önce tam ve kesin bir sözleşme yapılması öngörülmüştür.”

Son olarak, ayrı bir deklarasyonda, “ülkenin özel koşulları dikkate alınarak, coğrafi konumu nedeniyle Türkiye ile sınır sorunu yaşamayacak olan Lübnan'a uygulanacak madde ve protokollerin sayısı belirtilmektedir.” Fransa-Suriye-Türkiye ilişkilerinin geleceği alt başlığında ise, Fransız Büyükelçi René Massigli'nin; görüşmelere hâkim

109Ek 5. Ankara'da 30 Mart tarihinde imzalanan “Türkiye-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Mukavelesini” ile Protokoller ve Lübnan'a teşmiline müteallik beyanname ve her iki hükümet arasında yeni bir emlak itilafnamesi aktine mütedair dair “Mektup”un kabul ve tasdikine dair kanun. **BCA**, KDB, FK: 030.18.1.2.Yer No: 91.53.9, 31.05.1940.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

olan samimiyet ve karşılıklı güven ruhunun yanı sıra, görüşmelerin sonuçlandırılma hızının da altını çizdiği belirtilmektedir.

“Suriye konusunda yetkin bir uzman olan ve müzakereleri başlatmak üzere gelen Halep delegesi Sayın Philippe David’in Ankara’da bulunuşunun onuncu gününde altı protokolün imzalanmış olması kayda değerdir. Böylece, 19 Ekim 1939 tarihli İngiliz-Fransız-Türk anlaşmasından sonra, Doğu’da barışa yeni bir katkıda bulunulmuştur ve bu barışın sağlam garantörü olarak General Weygand’ın ordusunun süngüleri, yiğit Türk ordusunun yanında her an sıraya girmeye hazırdır”¹¹⁰.

Fransız Diplomatik Belgeleri’nde yer alan belgede:

“31 Mart 1940 tarihli İstanbul Türk Basını Günlük Bülteni, Yabancı Politika başlığı altında, tüm gazeteler, Türkiye-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması’nı öne çıkarmıştır. Vakit gazetesi, Bay Massigli’nin ifade ettiği Fransız-Türk Dostluğu’nun altını çizmiştir. Yeni Sabah gazetesi, bu anlaşmanın dostluk çerçevesi içinde imzalandığını yazmıştır. İkdam gazetesi de Türkiye-Suriye Dostluk Antlaşması dün imzalanmıştır. Dışişleri Bakanımız ve Fransız Büyükelçisi, Türkiye- Suriye dostluğuna dair söyleşilerde bulunmuşlardır”

şeklinde Fransa Dışişleri Bakanlığına anlaşmanın Türk basınında yer alması rapor edilmiştir¹¹¹.

Büyükelçi Massigli ise, Falih Rıfkı Atay’ın Ulus gazetesindeki makalesine atıfta bulunarak; “M. Massigli’nin dediği gibi Türkiye-Suriye ilişkileri bundan böyle kusursuz durumdadır, zira bu ilişki Fransız- Türk dostluk ilişkisi üzerine kuruludur”, sözlerine yer vermiştir¹¹².

Cumhuriyet gazetesi de 31 Mart 1940 tarihli sayısında “Türkiye-Suriye-Sözleşmesi” başlıklı haberinde; “Türkiye-Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi”nin Türkiye adına Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu ve Dışişleri Bakanı Sekreteri Numan Menemencioğlu ile Büyükelçi René Massigli ve Suriye Fevkalade Komiseri Gabriel Puaux arasında imzalandığını belirterek, Büyükelçi Massigli’nin iyi dilek ve

110 Ek 6. **Le Temps**, 19 Nisan 1940.

111 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 126, s. 215

112 MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 126, s. 216.

teşekkürlerine yer vermiştir¹¹³. Basına yansıdığı üzere, her iki taraf da sözleşmenin imzalanmasından memnundur.

31 Mayıs 1940 tarihinde Hatay Vilayeti tarafından, “Türkiye’de kalan malların harap olmasını engellemek için bu mülklere bakabilecek kişilerin buralara yerleştirilmesine ve satışlarının da açık arttırma ile yapılmasına” karar verilmiştir¹¹⁴. “17 Nisan 1946’da bütün Fransız birliklerinin Suriye’den çekilmesiyle, Suriye bağımsızlığına kavuşmuştur”¹¹⁵. Bağımsızlık sonrası Suriye’nin Türkiye’den Hatay’ın iadesini istemesi, iki ülke ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır. “1946 yılında Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa’nın aracılık etmesiyle Türkiye-Suriye arasında bir uzlaşma sağlandıysa da Hatay konusu bir sorun olmaya devam etmiştir”¹¹⁶.

“1950’lerden sonra Suriye’de yeni bir rejimin kurulmasıyla Türk vatandaşlarının sahip oldukları arazilerini kullanmada sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. 1966 yılında Türkiye-Suriye arasında iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek amacıyla karşılıklı olarak her iki ülkenin sınırları içinde taşınmaz hak ve menfaatlerini sağlamak üzere devamlı ve adil bir sözleşme yapılmasına karar verilmiş, 1968 yılında yapılan müzakerelerde bir sonuç alınamamıştır”¹¹⁷.

1971 yılında Ankara’da devam eden görüşmeler sonrasında Türkiye Suriye arasında birçok kez müzakereler yapılmış olmasına rağmen emlak sorunları günümüze kadar çözüm bekleyen bir konu olarak devam etmiştir¹¹⁸.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı sonunda Türkiye-Suriye toprakları ayrışma sürecine girmiş, sınırların belirlenmesi değişen ve dönüşen bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin en son şekillenen ve 911 km. ile en uzun sınırı olma özelliğini taşıyan

113 Ek 7. *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mart 1940.

114 *BCA*, KDB, FK: 030.18.1.2. YN: 91.53.9.31.05.1940.

115 Özkan, Özer, *1947-1998 Türkiye-Suriye İlişkileri. Güvenlik Sorunu Bağlamında Problemler ve Krizler*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2021, s.61.

116 Ömer Osman Umar, *Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1940)*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2003, s. 250.

117 Tahir Ögüt, Erhan Akkaş, “Suriye Toprak Reformunun Türkiye’ye Yansımaları: Pasavan Rejimi Krizi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S 71, 2017, s. 146.

118 Sinan Şığva, “İdari Yargı Kararları Işığında 1062 Sayılı Mükabele-i Bismisil Kanununun Uygulanışı”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, C 6, S 2, 2016, s. 185– 192.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

Türkiye-Suriye sınırı, 1921 Ankara Anlaşması'nda geçici olarak belirlenmiştir. Bu durum sınır güvenliği sorununu ortaya çıkarmış ancak, Türk ve Fransız delegelerin defalarca bir araya gelerek yaptıkları sınır belirleme görüşmelerinde bir anlaşmaya varılamamıştır. Sınır bölgesindeki kişilere mülklerinde tasarruf hakkı veren pasavan (hudut geçiş vesikası) düzenlemesi getirilerek mülkiyet sorunlarının giderilmesi amaçlanmıştır. Fransa Lozan'da sınır konusu tartışmaya açmamış, "Türkiye ile Suriye arasındaki sınır, 1921 Anlaşması'nda tanımlanmış sınır" olarak yer almıştır. Ankara Anlaşması'nda belirlenen maddeler Lozan Antlaşması'nın 3. maddesinde kalıcı hale gelmiştir, fakat güney sınırındaki belirsizlik Hatay sorunu ile devam etmiştir. Bu süreçte sınır belirlenmesi ile bağlantılı olarak meydana gelen göçler, uyruklu ve emlak sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan mülkleri Suriye tarafında kalan vatandaşların sorunları, 1926 Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi ile de çözülememiştir. Pasavanlıların durumu dokuzuncu madde ile kayıt altına alınmasına rağmen vatandaşların sıkıntıları devam etmiştir. Sınır hattının güneyinde kalan topraklarını işleyebilmek için gümrükten geçerken ülkeler arası geçiş şartlarının aranması yanı sıra, Fransız manda yönetimindeki Suriye hükûmeti anlaşma hükümlerine uymamış, yıldırma, baskı yöntemleri uygulamış, Türkleri topraklarını terke ya da değerinin çok altında elden çıkarmaya zorlamıştır. Türkiye 1927 senesine kadar, sınırlarındaki Suriyeli vatandaşlara ait taşınmazlar üzerine herhangi bir yaptırım uygulamamıştır. Suriye'nin 1927 yılından itibaren Türklerin taşınmazlarına kısıtlamalar getirmesi ve tasfiye etmeye başlaması, mülklerinin ellerinden alınması, Türkiye'nin de 1928 yılından itibaren Suriyelilerin emlak ve taşınmazları üzerinde bir takım kısıtlayıcı tedbirler almasına yol açmıştır. Sınırın benzer kültür ve etnik yapıya sahip toplumu parçalamasıyla oluşan her iki taraftaki emlak sorunları, 1932 yılında yapılan düzenlemelerle çözümlenmeye çalışılmıştır. Türkiye ile Fransa arasında yapılan 23 Haziran 1939 Antlaşması ile Hatay'ın anavatana katılmasından sonra Suriye ile ilişkiler bozulmaya başlamış, Suriye'deki Türkmen gruplarına baskılar artmış, bölgeden yaşanan göç olayı optanlara ilişkin uyruklu ve emlak sorunlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 19 Ekim 1939'da Türkiye- İngiltere- Fransa Üçlü İttifakı imzalandıktan sonra, Türkiye ile henüz Fransız mandası altındaki Suriye (ve Lübnan) arasındaki ilişkileri yeniden düzenlemek gerekmişti. Avrupa'da giderek tehlikeli bir duruma gelen konjonktürde, Türkiye ile Suriye arasında çözümlenmeden kalan sorunların çözümlenmesi ve iki ülke arasındaki ilişkileri yumuşatmak için 30 Mart 1940 tarihinde Türkiye-Fransa (Suriye ve Lübnan İçin) Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme; toprak bütünlüğüne saygı, iç işlerine karışmama, sınır düzenlemeleri ve

mülkiyet sorunlarının çözümünü içeren protokollerle desteklenmiştir. Sözleşmedeki Optanlara İlişkin Anlaşma hükümleri uyarınca; Türkiye'deki uyrukların korunması Özel Protokol'ün 2. maddesi, uyrukluk hakları ve taşınmaz mallarının yargısal olarak düzenlenmesini taahhüt ediyor, birbirlerinin uyruklarına en fazla gözetilen ulus statüsünü uygulamayı kabul ediyordu. II. Dünya Savaşı süresince Türkiye-Suriye arasındaki ilişkiler bu sözleşme çerçevesinde sorunsuz bir şekilde devam etmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye ve Suriye'nin farklı bloklarda yer alması, Orta Doğu'da gelişen olaylar sebebi ile ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Defalarca bir araya gelen her iki ülke komisyonlarının deklarasyonları, imzalanan protokoller sorunu çözmede yeterli olmamıştır. Suriye'deki siyasal çalkantılar nedeniyle de sorun günümüze kadar çözülememiştir.

İntihal Taraması Bu makale intihal taramasından geçirildi. (<https://intihal.net/>)
Plagiarism Detection

This paper was checked for plagiarism. (<https://intihal.net/>)

Etik Beyan Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
Ethical Statement

There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article

Açık Erişim Lisansı Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.
Open Access License

This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License

KAYNAKÇA

Ada, Serhan, **Türk- Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

Bakır, Abdülhalik; Pekin, Süleyman, “Kuzey Suriye’deki Türkmen Yerleşimlerinin Çağdaş Tarihi ve Stratejik Altyapısı Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, C 123, S 242, 2019, s. 89-130.

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 030.18.1.2.Yer No:22.79.20, 26.12.1926.

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 030.18.1.2.Yer No: 24.31.13,18.05.1927.

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu:030.18.1.2.Yer No: 91.53.9, 30. 03. 1940.

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu:030.18.1.2.Yer No: 91.53.9, 31.05.1940.

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1932.

Düstur, 3. Tertip, Cilt 21, S.1168.

Ekşi, Nuray, “Suriye’liler Türkiye’de Neden Taşınmaz İktisap Edemezler”, **İstanbul Barosu Dergisi**, C 97, S 2, İstanbul 2023, s.17- 48.

Erciyes, Erdem, **Orta Doğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri**, I Q Yayınları, İstanbul 2004.

(Edt.) Göleç, Mustafa; Şerefoglu, Zeynep Kevser; Danış, İlhami, **Millî Mücadele’nin Yerel Tarihi**, C. 4, Türkiye Bilimler Akademisi, 2024.

Fromkin, David, **Barişa Son Veren Barış, Modern Orta Doğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922**, çev. Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, İstanbul 2013, s. 340,

Gönlübol, Mehmet; Sar, Cem, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)**, Siyasal Kitapevi, Ankara 1993.

Greenshields, Thomas H.,**The Settlement of Armenien Refugees in Syria and Lebanon, 1915-1939**, Change and Development in the Middle East, Edt. Clarke John, Bowen-Jones Howard, Routledge, London 2013.

Güçlü, Yücel, **The Life and Career of a Turkish Statement: Cevat Açıkalın**, Ministry of Foreign Affairs of the Republic, Ankara 2002, s. 210-211.

Güçlü, Yücel, **The Question of The Alexandretta, A Study In Turkish-French -Syrian Relations**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001.

İnönü, İsmet, **Hatıralar**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2014.

Kévonian, Dzovinar, **Réfugiés et Diplomatie Humanitaire, Les Acteurs Européens et la Scène Proche -Orientale Pendant L'entre -Deux-Guerres**, Éditions de la Sorbonne, Paris 2003.

Kirişioğlu, Fatih, "Suriye Türkleri", **Avrasya Dosyası** Suriye Özel, C II, S 3, İstanbul 1995, s.131-142.

Le Temps, 17 Nisan 1940.

Mameli-Ghaderi, Sohelia, "Le Tracé de la Frontière entre la Syrie et la Turquie 1921-1929," **Études Moyen-Orientales**, C 3, S 207, 2002, p.125-138. <https://shs.cairn.info/revue-guerres-mondiales-et-conflits-contemporains-2002-3-page-125?lang=fr>

Mandelstam, André, **La Société des Nations et les Puissances Devant Le Problème Armenian, L'accord Franco-Turc d'Angora du 20 Octobre 1921 et l'exode des Arméniens de la Cilicie**, impescriptible.fr/mandelstam/c12

Massigli, René, **La Turquie Devant La Guerre, Mission a Ankara 1939-1940**, Edition Plon, Paris 1964.

Meray, Seha L., **Lozan Barış Konferansı Tutanakları, Belgeler**, Takım II, C II, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1972.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1929, Turquie, Vol.174, s. 66-87.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 468, s. 5.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 471, s. 31-32, 102, 186, 219, 220.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 472, s.62-65.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 473,113,150, 153, 206, 207.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 466, s.84.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol.470, s. 23-29, 83-86.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 475, s. 9, 19, 21, 31, 37-38, 44,45, 46, 47, 48, 49,50, 52, 53, 64, 65, 92-94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 105,106, 107, 126, 126, 132, 139-142, 146, 147, 148, 153-155, 160,161, 183,184, 206, 207, 208, 209, 249.

MAE, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, 3, 911, 13, 26, 31, 92, 96, 97,-99, 102- 105, 146, 147, 148, 211, 206-208, 211.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

Öğüt, Tahir; Akkaş, Erhan, Suriye Toprak Reformunun Türkiye'ye Yansımaları: Pasavan Rejimi Krizi, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, (71), 2017, 127-163.

Özer, Özkan, **1947-1998 Türkiye-Suriye İlişkileri. Güvenlik Sorunu Bağlamında Problemler ve Krizler**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2021.

Resmî Gazete 22/6/1940, S. 4542.

Salık Nuri, Lozan'da Unutulan Topraklar: Türkiye-Suriye İlişkilerinde Emlak Meselesi, **Kriter Dergisi**, Ocak Yıl 2, Sayı 20, 2018. <https://kriterdergi.com/siyaset/lozanda-unutulan-topraklar-turkiye-suriye-iliskilerinde-emlak-meselesi>

Société Des Nations, Recueil Des Textes Concernant Le Sandjak D'Alexandrette, Genève, Le 21 Juin 1937.

Soysal, İsmail, "Hatay Sorunu ve Türk Fransız İlişkileri (1936-1939)", **Bellefen**, C XLIX, S 193, 1985, s.79-109.

Soysal, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, (1920-1945)**, C I, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2000.

Şığva, Sinan, "İdari Yargı Kararları Işığında 1062 Sayılı Mıkabele-i Bismisil Kanununun Uygulanışı", **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, C 6, S 2, 2016, s.181 – 196.

Traité de paix (Traité de Lausanne) 1923; <https://jsumundi.com/fr/document/treaty/fr-traite-de-paix-traite-de-lausanne-1923-traite-de-paix-traite-de-lausanne-tuesday-24th-july-1923>

Türk Diplomatik Arşivi, Diplomatik Arşiv Belgeleriyle 100. Yılında 1921 Ankara Anlaşması / Centenaire De L'Accord D'Angora (1921) Documents Des Archives Diplomatiques Françaises Et Turques, Ministère De L'Europe Et Des Affaires ÉTtrangères / T. C. Dışişleri Bakanlığı, Ankara 2022, s. 90-98.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 6, C 3, 26.6.1939. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d06/c003/tbmm06003031.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 2, C 26, s. 184, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara 1926, s. 184; **Resmî Gazete**, 24.08.1926.

Umar, Ömer Osman, **Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1940)**, Orta Doğu Araştırmaları Yayınları, Elazığ 2003.

MÜZEHHER YAMAÇ

Umar, Ömer Osman, “Milli Mücadele Döneminde Atatürk’ün Orta Doğu Politikası”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 20, S 1, 2010, s. s. 443-470.

Yamaç, Müzehher, “Atatürk Döneminin Son Kazanımı İskenderun Sancağı- Hatay,” **Gazi Akademik Bakış**, C 17, S 33, Ankara 2023, s. 21- 44.

Yamaç, Müzehher, “Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu (1918-1940),” **Belleten Dergisi**, C 82, S 295, Ankara 2018, s. 1153-1174.

Yamaç, Müzehher, Fransız Arşiv Belgeleri’nde 23 Haziran 1939 Tarihli Türk-Fransız Antlaşması, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 35 (1): 99, Ankara 2019 s. 215-251.

Yavuz, Bige, “1921 Tarihli Türk-Fransız Antlaşması’nın Hazırlık Aşamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, VIII (23), 1992, s. 273-308.

Yerasimos, Stefanos, **Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

EKLER

Ek-1:19

Hayat Ansiklopedisi

19

2000 ciltli 500 sayılı çıkıyor

Cumhuriyet

İSTANBUL — KACAGIÖZÜ
Tünel ve Şişli sınırları arasında, Beşiktaş — Fırat bulvarı arasında, No 26
Tünel Pazarı ile Sımsıkı Sokak arasında, İstanbul, Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul, 1940

İstanbul — KACAGIÖZÜ
Tünel ve Şişli sınırları arasında, Beşiktaş — Fırat bulvarı arasında, No 26
Tünel Pazarı ile Sımsıkı Sokak arasında, İstanbul, Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul, 1940

Çama 28 Teğrinievvel 40

Hayat Ansiklopedisi

Mektebe başlamak ala-
cağımız en mühim ve en
faydalı kitaplar

Fransızlarla Emlak Ve Şimendifer İtilâfnameleri İmzalandı

Resmî tebliğ neşredildi

Emlak mes'alesi kat'î, şimendiferler işi muvakkat bir itilâfa bağlandı

Tebliğ - Fransız Hükümeti tarafından 27 Mart 1940 tarihinde Paris'te imzalanmış ve Türkiye Hükümeti tarafından 30 Mart 1940 tarihinde Ankara'da kabul edilmiş ve resmî tebliğ neşredilmiştir.

Furugi Han Ankara'da Misafirimizi Gazi Hz. kabul ettiler. İsmet Ps. ve T. Rüştiü B. ziyafet verdi

Furugi Han ve Tevfik Rüştiü B'n notakları

Ankara 27 (A.A.) — Fransızlar Ankara'da Furugi Han'ın ve Tevfik Rüştiü B'nin varlığını memnûnla karşıladılar. Gazi Hz. Han'ın Furugi Han'ı kabul etmesi ve ziyafet vermesi büyük önem taşımaktadır. İsmet Paşa ve T. Rüştiü B'nin de ziyafet vermesi büyük önem taşımaktadır.

Balkan misakı 5 devlet tarafından kabul edildi

Bulgarlar misakı esasından reddeterek konferanstan çekildiler

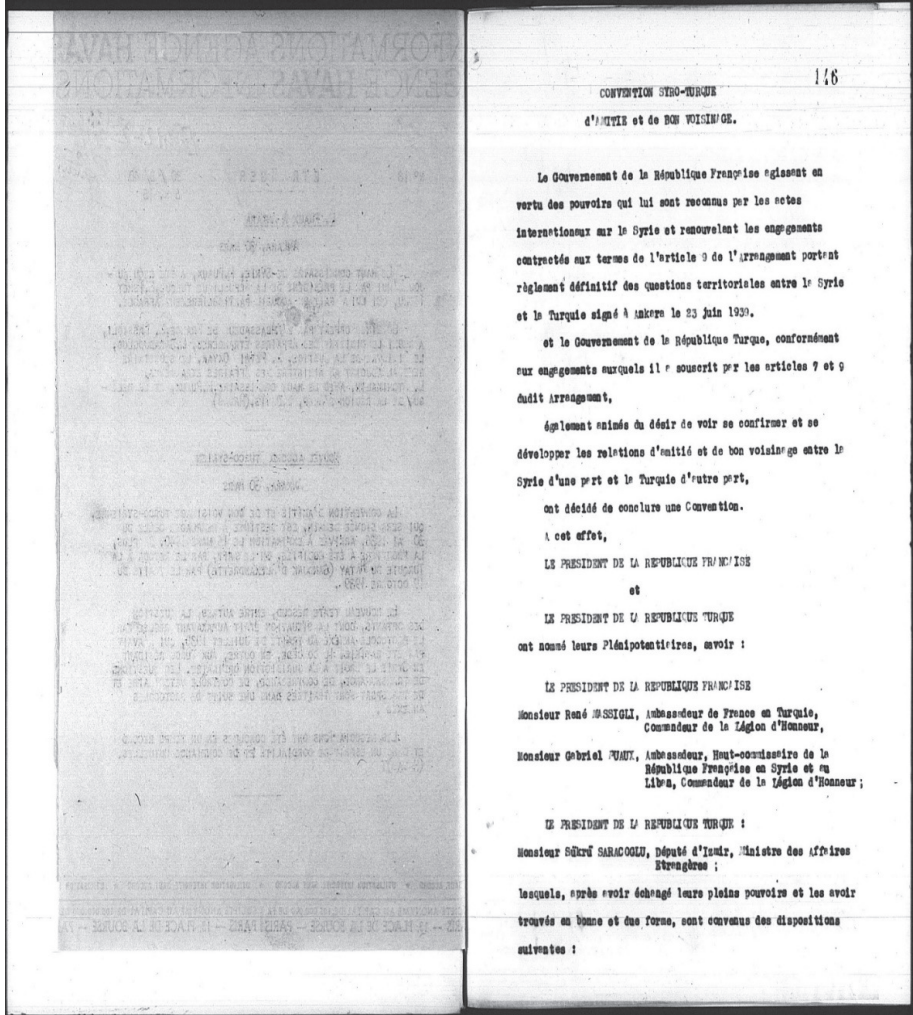
Balkan Misakı 5 devlet tarafından kabul edildi. Bulgarlar misakı esasından reddeterek konferanstan çekildiler.

Halkın istediği

Halkın istediği... Halkın istediği... Halkın istediği...

Amerika Sefiri memleketinden geldi

Amerika Sefiri memleketinden geldi... Amerika Sefiri memleketinden geldi...

120Ministère des Affaires Etrangères (MAE), Étrangères, Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 146, 30 Mart 1940. Türkiye – Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

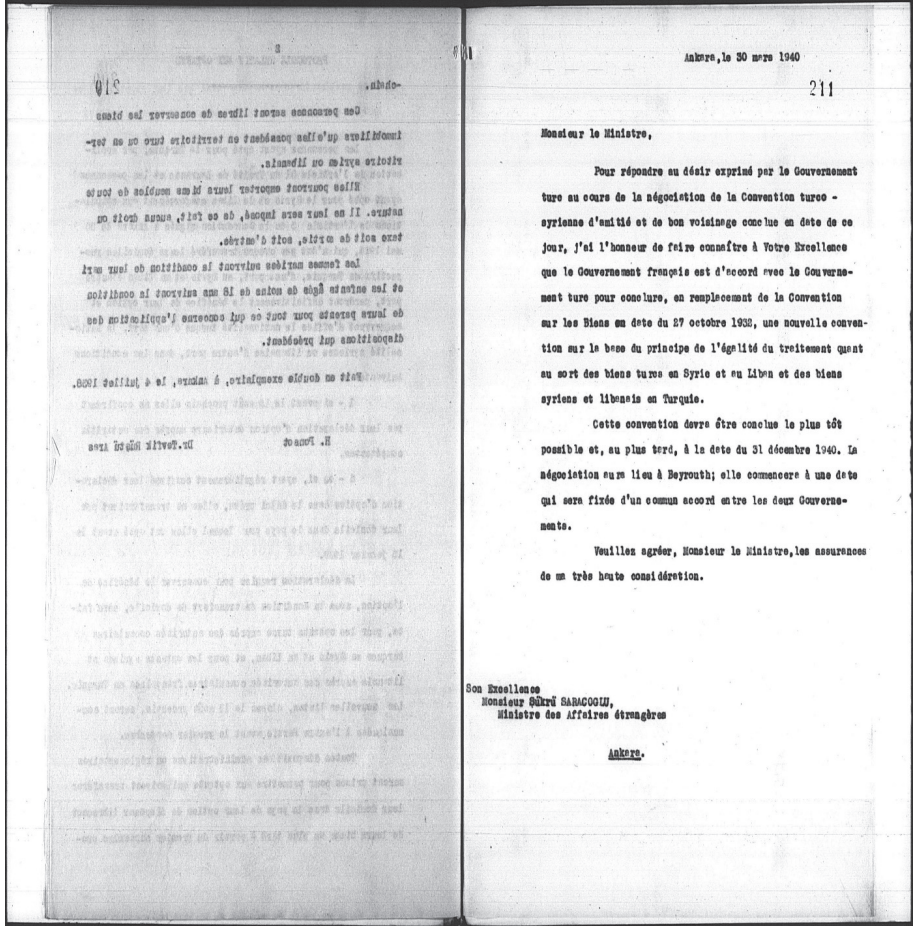
Ek-3:¹²¹

207

121 MAE, *Archive Diplomatique Levant 1918-1940*, Syrie-Liban, Vol. MAE, 476, s. 147, 30 Mart 1940. Türkiye – Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi.

Ek-4:¹²²

208

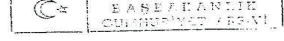
122 Ministère des Affaires Etrangères (MAE), Archive Diplomatique Levant 1918-1940, Syrie-Liban, Vol. 476, s. 211, 30 Mart 1940. Büyükelçi René Massigli'nin, Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na Mektubu

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

Ek-5:¹²³

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı:
2

Kararname

13146

3.İlkkânun 937 de tarafımızdan feshedilen ve bilahare 15.Mart. 940 tarihine kadar temdid edilmiş olan Suriye ve Lübnan ile aramızdaki 30.Mayıs.926 tarihli dostluk ve iyi komşuluk mukavelenamesinin yerine kaim olmak üzere yeni bir mukavele akdi için Fransızlarla yapılan müzakereler neticesinde tesbit edilen Türkiye - Suriye dostluk ve iyi komşuluk mukavelenamesile buna merbut iadei mücrimine, şömendöfer nakliyatına, Sıhhat işlerine, hudut rejimine, veteriner işlerine ve gümrük meselelerine müteallik altı protokol ile, merbut bulunduğu gayri mer'î Türk Fransız dostluk ve iyi komşuluk müşahedesinden ayrı olarak fiilen meriyete girmiş bulunan 4.Temmuz.938 tarihli optanlara dair protokol mucibince hakkı hıyarlarını teyid edenlere mallarının tesviyesi için yeni mühlet verildiğine mütedair hususî protokol, Türkiye ile Suriye arasındaki 27.İlkteşrin.1932 tarihli emlak mukavelesinin yerine kaim olmak üzere en geç 21.İlkkânun.1940 tarihine kadar yeni bir mukavelenin akdolunacağına müteallik mektup ve bu mukavele ile bilcümle müzeyyelatı hükümlerinin Lübnana da şamil bulunduğuna dair olan beyannamenin imzası için Hariciye vekili Şükrü Saraçoğluna selâhiyet verilmesi; adı geçen vekilligin 25/3/940 tarih ve 70126/150 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince; 3.NİSAN 1940 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bs. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
N. F. Başbakan, F. C. Başbakan, M. M. V. Başbakan, Da. V. Başbakan, Ha. V. Başbakan
Ma. V. Mf. V. Na. V. İ. V. S. I. M. V.
Ma. V. Başbakan, Mf. V. Başbakan, Na. V. Başbakan, İ. V. Başbakan, S. I. M. V. Başbakan
G. I. V. Zr. V. Mu. Mü. V. Ti. V.
G. I. V. Başbakan, Zr. V. Başbakan, Mu. Mü. V. Başbakan, Ti. V. Başbakan

030 18 01 62 80 129 6

123 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 030.18.1.2.Yer No: 91.53.9, 31.05.1940. 30 Mart 1940. Türkiye - Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi.

Ek-6:¹²⁴

2. — LE TEMPS. — 19 AVRIL 1940

Lettre de Turquie

**LA CONVENTION D'AMITIÉ
ET DE BON VOISINAGE TURCO-SYRIENNE**

(De notre correspondant particulier)

Ankara, avr. 11.

Le 19 octobre 1939 a été signé, à Ankara, le traité d'alliance anglo-franco-turc, complément naturel des déclarations anglo-turques du 12 mai et franco-turques du 23 juin : un événement d'un retentissement considérable, gros de conséquences pour la paix des Balkans et du Proche-Orient.

Le 30 mars 1940, ce fut la signature d'un acte diplomatique de moindre importance, il est vrai, mais d'une portée néanmoins certaine.

La convention turco-syrienne d'amitié et de bon voisinage qui vient de voir le jour dans la capitale turque, rejette, en effet, dans le domaine du passé, toute une série d'accords plus ou moins caducs ou éphémères et codifie, en quelque sorte, les relations frontalières turco-syriennes.

Les points essentiels de la convention

En gros, la frontière turco-syrienne, telle qu'elle a été délimitée par des accords précédents, suit la ligne de chemin de fer sur la majeure partie de son tracé, du golfe d'Alexandrette aux confins de l'Irak. Deux courbes pourtant en débordent l'axe idéal, d'où la nécessité pour les voyageurs turcs de rouler en territoire syrien entre Mejdant Ekhez et Teboubay, tandis que les Syriens passent, un moment, en territoire turc entre Teboubay et Moussaybin.

Dans chaque pays, la population en majorité paisible de ceux bergers qui paissent leurs troupeaux, puis les innocents ont une proie facile pour les turbulents et le bédouin, peu soucieux des frontières, peut s'égarer dans le pays voisin en tenter les convoitises...

Et puis les « mauvais garçons » trouvent toujours des encouragements sous forme de fusils et de munitions, certains pays n'ayant pas renoncé à cette malaisante action, qui ne peut que s'émousser désormais sur le bloc turco-franco-syrien.

Ainsi, le récent acte diplomatique passé à Ankara pour cinq ans, et renouvelable ensuite d'année en année, est attaché à régler, une fois pour toutes, les questions qui peuvent faire surgir la nature des lieux... et celle des hommes.

Le texte, qui comporte onze articles, s'agrémenté donc de six protocoles numérotés de 1 à 6. Il y a un protocole spécial, d'une déclaration et de deux lettres annexées.

La solution est ainsi, par avance, apportée à toute une série de problèmes d'ordres divers.

Les protocoles 1 et 2 régissent respectivement, d'une part, l'extradition et l'accès aux tribunaux du pays de leur résidence pour les Turcs ou les Syriens; d'autre part, les transports ferroviaires, les formalités de visa étant notamment réduites au minimum pour les voyageurs turcs ou syriens qui empruntent tour à tour le territoire de la République turque ou de la République syrienne.

Les transports militaires — question qui peut devenir d'une actualité brûlante — sont de même réglementés.

Santé des gens, santé des bêtes, tel est l'objet des protocoles 3 et 5, l'un traitant des questions sanitaires, l'autre des questions vétérinaires.

Cependant le protocole 4 organise la sécurité et stipule les droits des frontaliers dans une zone frontalière de cinq kilomètres, comptant l'art. 8 qui prévoit l'établissement d'une seconde zone de 50 kilomètres de part et d'autre de la frontière.

Quant aux questions douanières, le protocole 5, qui traite nécessairement des dispositions relatives à la répression de la contrebande, en rézie tous les détails.

Un nouveau délai de sept mois et quinze jours est, d'autre part, octroyé aux optants par le transfert de leur domicile et une lettre-annexe adressée au ministre des affaires étrangères de Turquie prévoit l'établissement d'une convention complète et définitive avant le 31 décembre 1940, pour régler la situation des biens turcs en Syrie et des biens syriens en Turquie.

Pour finir, une déclaration séparée stipule, tenant compte des circonstances particulières du pays, les numéros d'articles et de protocoles applicables au Liban qui, bien entendu, de par sa situation géographique, ne saurait avoir de questions frontalières avec la Turquie.

L'avenir des relations franco-syro-turques

A l'issue de la cérémonie de la signature, tandis que le traditionnel champagne pétillait dans les coupes, une vigoureuse poignée de mains fut, en toute simplicité, échangée entre les signataires, M. Chukru Saradjoglou, ministre des affaires étrangères de Turquie, M. René Massigli, ambassadeur de France à Ankara et M. Gabriel Puaux, haut commissaire de la République française pour la Syrie et le Liban.

Puis M. Saradjoglou exprima en quelques mots sa satisfaction :

L'acte que nous venons de signer, dit-il, vient de faire disparaître toute possibilité de difficultés, pour l'avenir, entre la Turquie et la Syrie et, ainsi, rien ne pourra survenir, qui puisse, un seul moment, obscurcir les si amicales relations existant entre la France et la Turquie.

Dans sa réponse, M. René Massigli souligna l'esprit de cordialité et de confiance mutuelle qui avait dominé les pourparlers en même temps que la rapidité avec laquelle on avait abouti. Il y a lieu, en effet, de remarquer que, le dixième jour de la présence à Ankara de M. Philippe David, le délégué d'Alep, compétent spécialiste des affaires de Syrie, venu amorcer les négociations, six protocoles étaient déjà paraplés.

L'ambassadeur de France conclut :

Pour qualifier l'avenir des relations turco-syriennes, je ne puis que rappeler les propres paroles du président de la République Ismet Inonu qui nous disait hier, lors de l'audience qu'il a bien voulu nous accorder à M. Puaux et à moi : « Les relations turco-syriennes seront désormais excellentes, puisqu'elles reposent sur la base inébranlable de l'amitié franco-turque.

Ainsi, après le pacte anglo-franco-turc du 19 octobre 1939, une nouvelle contribution vient d'être apportée à la paix de l'Orient, et cette paix a pour solide garant les baionnettes de l'armée du général Weygand, prête à tout moment à s'alligner aux côtés de la valeureuse armée turque.

M. von Papen, comme son ancien maître Guillaume II « n'avait pas voulu cela »...

Bien plus, bizarre coïncidence, le 30 mars, à midi, lorsque MM. Massigli et Puaux montaient les degrés du ministère des affaires étrangères pour aller signer la convention turco-syrienne, l'ambassadeur d'Allemagne venait d'être courtoisement reconduit sur le seuil cinq minutes avant.

Il avait essayé, sans succès, d'intervenir en faveur du quotidien allemand d'Istanbul *Türkische Post* suspendu pour un délai indéterminé par la présidence du conseil, que le ton agressif gardé par la gazette teutonme, malgré de multiples avertissements, avait mise à bout de patience.

RENÉ HOUILLE.

124Le Temps gazetesi, 19 Nisan 1940, s. 2. Türkiye Mektubu, Türkiye – Suriye Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi.

TÜRKİYE-SURİYE DOSTLUK VE İYİ KOMŞULUK SÖZLEŞMESİ (30 MART 1940) ÇERÇEVESİNDE UYRUKLUK VE EMLAK SORUNLARI

Ek-7:¹²⁵

Türkiye - Suriye
Ankara, 30 (a.s.) — Türkiye - Suriye dostluk ve iyi komşuluk muahedesi bugün saat 12.15 te Hariciye Vekâletinde imzalanmıştır. Muahedeyi Türkiye namına Hariciye Vekili Şükrü Saracoğlu ve Hariciye Umumi Kâtibi Numan Menemencioğlu ve Fransa namına da büyükelçi Massigli ve Suriye fevkalâde komiseri Puaux imza etmişlerdir. İmza merasiminde Hariciye erkânile Fransız sefaret-i yüksek memurları ve gazeteciler hazır bulunmuştur. İmzayı müteakib Hariciye Vekili Şükrü Saracoğlu Türkiye ile Fransa arasında ötedenberi mevcut dostluktan bahsetmiş ve iki memleket münasebatında arasıra yegâne müşkülâtı çıkarmış olan Suriye meselesinin de bu imzalanmış muahede ile kat'î olarak ortadan kalkmış bulunduğunu söylemiştir.
Fransa büyükelçisi Massigli verdiği cevabda Türkiye - Suriye münasebetlerinin bundan böyle mükemmel olacağına, çünkü saralınmaz Fransız - Türk dostluğuna dayandığını kaydeylemiş ve muahedeyi tahakkuk ettiren Hariciye Vekili Şükrü Saracoğluna, Umumi Kâtib Numan Menemencioğluna ve diğer Türk müzakerecilerine ve bilhassa birinci daire umum müdürü Feridun Cemal Ergine teşekkür etmiştir.
Heyet bu gün gidiyor
Ankara 30 (a.s.) — Türkiye - Suriye muahedesini imzalamak üzere tayyare ile Ankaraya gelmiş olan Suriye fevkalâde komiseri Puaux ve maiyeti havaların fenalığı yüzünden yarın sabah Toros ekspresile Adanaya hareket edecek ve oradan tayyare ile Suriyeye gidecektir.

